

Hatefulle ytringer fremsatt overfor noen på grunn av deres etnisitet eller religion

En analyse av vilkåret «diskriminerende eller hatefull ytring» i straffeloven § 185 andre ledd bokstav a) og b), med vekt på tolkningsprinsippene av slike ytringer.

Kandidatnummer: 65

Antall ord: 14 667

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10.12.18

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	3
1.1	Tema og problemstilling	3
1.2	Faktisk og rettslig aktualitet	4
1.3	Avgrensning og presisering.....	5
1.4	Rettskildebilde og metode	6
1.5	Fremstillingen videre.....	9
2	Overordnede regler og hensyn	10
2.1	Introduksjon	10
2.2	Ytringsfriheten.....	10
2.2.1	Grunnloven § 100.....	10
2.2.2	EMK artikkel 10.....	12
2.2.3	SP artikkel 19	13
2.2.4	Hensynene bak ytringsfriheten.....	13
2.3	Vernet mot hatefulle ytringer	14
2.3.1	RDK artikkel 4	15
2.3.2	SP artikkel 20	15
2.3.3	Hensynene bak vernet mot hatefulle ytringer.....	16
3	Sentrale vilkår i straffeloven § 185 andre ledd.....	18
3.1	Introduksjon	18
3.2	Ytringen må være kvalifisert krenkende	18
3.3	Diskrimineringsgrunnlagene i bokstav a) og b)	19
4	Når er ytringen kvalifisert krenkende? – En analyse av rettspraksis	21
4.1	Introduksjon	21
4.2	Ytringer som oppfordrer eller gir tilslutning til integritetskrenkelses.....	21
4.3	Menneskeverdskrenkende ytringer.....	26
4.3.1	Introduksjon	26
4.3.2	Rene menneskeverdskrenkende ytringer.....	27
4.3.3	Menneskeverdskrenkende ytringer av politisk eller samfunnsmessig karakter.....	31
5	Tolkning av hatefulle ytringer.....	33
5.1	Introduksjon	33
5.2	Utgangspunktet: Den alminnelige leser/tilhørers oppfatning.....	33

5.3	Fra tekstuell til kontekstuell tolkning	35
5.4	Ordlyden må nå tolkes i lys av konteksten den er fremsatt i.....	37
5.4.1	Den øvrige tekst og symbolbruk	39
5.4.2	Situasjonen ytringen er fremsatt i.....	40
5.4.3	Ytrerens status	42
5.5	Ytrerens motiv	43
5.6	Forsiktighetsregelen	45
6	Avsluttende bemerkninger	46
7	Kilder.....	48
8	Figurer	56

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Hani er en 27 år gammel muslimsk flyktning fra Somalia. Hun bor i Oslo, er mørkhudet og bruker hijab. En dag Hani går tur i Slottsparken, roper en mann etter henne: «Ta av deg den jævla tingen du har på hodet, din jævla hettemåke av en neger». Når Hani konfronterer ham med at det var en sårende kommentar, svarer mannen at det kan godt være, men her i Norge har vi ytringsfrihet, så han kan si hva han vil. Hani mener på sin side at mannens ytring er så grov at han bør straffes for den.

Eksemplet (som er inspirert av reelle hendelser) illustrerer denne masteroppgavens tema, som er forholdet mellom ytringsfriheten og det strafferettslige vernet mot diskriminerende eller hatefulle ytringer.¹

Ytringsfrihet innebærer at enhver har rett til å gi uttrykk for ideer, meninger eller informasjon gjennom ord, markering eller handling.² Ytringsfriheten er imidlertid ikke absolutt. Den kan begrenses i lov på nærmere vilkår.³ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven) § 185 utgjør ett slikt lovfestet unntak fra ytringsfriheten.

Straffeloven § 185 gir hjemmel for å bøtelegge eller idømme fengselsstraff til en person som på nærmere vilkår fremsetter en «diskriminerende eller hatefull ytring». Det fremgår av bestemmelsens andre ledd at:

«Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres

- a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,
- b) religion eller livssyn,
- c) homofile orientering, eller
- d) nedsatte funksjonsevne.»

¹ Eksempelet er inspirert av ytringer rettet mot Sumaya Jirde Ali og Faisa Warsame jf. Ole Torp mfl., «Fekk problem med å forklare hetsen for mora», NRK, 28.02.18, og Vegard Velle ««Ta den jævla tingen av du har på hodet din jævla negerh...». Faisa (32) ble angrepet fysisk på Tøyen», VårtOslo, 24.09.18.

² Ytringsfriheten gir også en rett til å motta informasjon, men informasjonsfriheten er ikke et sentralt tema her.

³ Jf. bl.a. lov 17. mai 1814, Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven) § 100 andre til femte ledd.

Jeg vil heretter – der en nærmere presisering ikke er nødvendig utfra sammenhengen – gjennomgående bruke ordene «etnisitet» og «religion» som en kortform for diskrimineringsgrunnlaget i henholdsvis bokstav a) og b). Tilsvarende benyttes «hatefull ytring» som kortform for «diskriminerende eller hatefull ytring».

Oppgavens problemstilling er: Hva skal til for at en ytring fremsatt overfor noen på grunn av deres «etnisitet» eller «religion» skal være en «hatefull ytring» i straffeloven § 185 andre ledd?

Ved vurderingen av om en ytring er en «hatefull ytring» i straffeloven § 185 sin forstand, må rettsanvenderen foreta en sammensatt vurdering. For det første må ytringen tolkes for å fastlegge dens meningsinnhold. For det andre må rekkevidden av vilkåret «hatefull ytring» i straffeloven § 185, sett i lys av ytringsfriheten, avklares. Oppgaven tar sikte på å redegjøre for og drøfte hvordan begge disse vurderingene foretas.

1.2 Faktisk og rettslig aktualitet

Oppgavens problemstilling er aktuell sett hen til samfunnsutviklingen. Tendenser til polarisering i innvandringsdebatten og et tiltagende aggressivt og trakasserende ordskifte i sosiale medier er viet mye oppmerksomhet, både i politikken og media. I 2015 lanserte regjeringen en politisk erklæring mot hatefulle ytringer, som ble fulgt opp med en strategi for perioden 2016 – 2020. Et sentralt siktemål med strategien er å øke bevisstheten om hva hatefulle ytringer er.⁴ Avisene Klassekampen og Morgenbladet har denne høsten debattert forholdet mellom ytringsfriheten og vernet mot hatefulle ytringer. Diskusjonene har særlig handlet om hvorvidt man skal nekte visse meningsytrere en taleplattform, såkalt «no-platforming» eller «scenenekt».⁵ Debatten om ytringsfrihetens grenser ble også nylig aktualisert ved at politiet anmeldte en person for overtredelse av straffeloven § 185. Saken gjaldt en håndverker som i markedsføringsøyemed benyttet en karikert tegning av en mørkhudet person sammen med underteksten «Vi hjelper alle! Utfører ælt av negerærbe!».⁶

⁴ Barne- og likestillingsdepartementet, «Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer», (2016) s.11 og 15.

⁵ Se f.eks. Hanne Østli Jackobsen m.fl. «Hold Kjeft!», Morgenbladet, 14.09.18, og Mari Eifring mfl., «Må være greit å utestenge», Klassekampen, 10.09.18.

⁶ Saken ble bl.a. debattert i «Dagsnytt 18» den 26.11.18. Se også Mikael Hem «Politianmeldt for å reklamere for «negerærbe», VG, 19.11.18.

Oppgavens problemstilling er også aktuell rettslig sett. Høyesterett avsa i april 2018 en dom⁷ hvor domstolen uttalte seg om prinsippene for tolkning av ytringer og hva som skal til for at en ytring fremsatt overfor noen på grunn av deres etnisitet skal være en hatefull ytring i straffeloven § 185.

Det er skrevet flere masteroppgaver om forholdet mellom ytringsfriheten og det strafferettslige vernet mot hatefulle ytringer.⁸ Disse masteroppgavene har imidlertid, slik jeg leser dem, primært viet oppmerksomhet til selve grensedragningen mellom de nevnte reglene – altså hvordan de veies mot hverandre. Gjerningsbeskrivelsen i straffeloven § 185 er ikke av handlinger, men ytringer. Vurderingen av hvilke ytringer som rammes av bestemmelsen forutsetter språklig tolkning. Språktolkning er en naturlig del av rettsanvendelsen, så naturlig at den sjelden problematiseres som selvstendig fenomen. Siden slik språktolkning får betydning for om en ytring anses som en straffbar hatefull ytring, er det også interessant å analysere prinsippene Høyesterett anvender ved sin språktolkning av slike ytringer. I tillegg til å analysere avveiningen mellom reglene, vil jeg derfor også analysere de språklige tolkningsprinsippene. Høyesterettsdommen fra 2018 er ikke behandlet i den juridiske litteraturen eller i masteroppgavene, som på ny aktualiserer oppgavens problemstilling.

1.3 Avgrensning og presisering

Oppgavens problemstilling gjelder hatefulle ytringer rettet mot noen på grunn av deres etnisitet eller religion. Den avgrenses således mot en behandling av hatefulle ytringer fremsatt på grunn av noens «homofile orientering» og «nedsatte funksjonsevne» jf. henholdsvis § 185 andre ledd bokstav c) og d). Avgrensningen foretas fordi det finnes mest høyesterettspraksis om bokstav a) og b), og av hensyn til oppgavens ordgrense.⁹ Omtalen av hvordan grensedragningen trekkes mellom ytringsfriheten og vilkåret «hatefull ytring», samt hvilke tolkningsprinsipper Høyesterett benytter ved fastleggelse av meningsinnholdet i ytringen, vil likevel kunne være relevant for de øvrige diskrimineringsgrunnlagene.

⁷ HR-2018-674-A.

⁸ Se «masteroppgaver» i kildelisten.

⁹ Høyesterett har avgjort ti kjennelser og dommer om det strafferettslige vernet mot hatefulle ytringer. Av de ti har kun én avgjørelse, Rt. 1984 s.1359 (Pastor-kjennelsen), handlet om hatefulle ytringer basert på noens homofile orientering. Oppgaven avgrenses mot en behandling av denne kjennelsen. Høyesterett har ikke behandlet noen saker om hatefulle ytringer basert på noens nedsatte funksjonsevne.

Straffeloven § 185 viderefører lov 22. mai 1902 nr. 10, Almindelig borgerlig Straffelov (opph.) 1902 § 135 a.¹⁰ Grunnet omfattende rettskildemateriale avgrenses oppgaven også mot de to første høyesterettsavgjørelsene, avsagt etter straffeloven 1902 § 135 a.¹¹

For å straffes for overtredelse av straffeloven § 185 er det ikke tilstrekkelig at en hatefull ytring er fremsatt. Det følger av bestemmelsens første ledd at ytringen må være fremsatt «forsettlig» eller «grovt uaktsomt». Disse vilkårene er legaldefinert i henholdsvis lovens §§ 22 og 23. Ytringen må videre være fremsatt «offentlig» eller i «andres nærvær» «overfor noen som rammes av denne» for å kunne straffes. Offentlighetsvilkåret er legaldefinert i straffeloven § 10. Alternativet «i andres nærvær» medfører at ytringer som kun fremsettes overfor den ytringen retter seg mot, ikke rammes av § 185, med mindre ytringen samtidig fremsettes «offentlig». Kravet til subjektiv skyld og vilkåret om at ytringen må fremsettes «offentlig» eller «i andres nærvær» behandles ikke inngående i denne oppgaven. Vilrårene vil omtales der de er egnet til å forklare sammenhenger, som for eksempel hensynene bak vernet mot hatefulle ytringer.

1.4 Rettskildebilde og metode

I oppgaven gis en rettsdogmatisk redegjørelse for og drøftelse av gjeldende rett. For de alminnelige prinsippene for tolkning og anvendelse av straffe- og grunnlovsbestemmelser og folkerettslige konvensjoner henviser jeg til strafferetts-, menneskeretts- og folkerettslitteraturen.¹² Oppgaven reiser likevel noen metodiske utfordringer.

Det er mange rettskilder som er relevante for å besvare oppgavens problemstilling. Rettskildene har ulike trinnhøyde i norsk rett, og springer ut av både nasjonale og internasjonale kilder.

I Norge beskyttes ytringsfriheten av lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven) § 100. Norge har ogsa inkorporert Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) og Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP), som

¹⁰ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv., s. 343.

¹¹ Rt. 1977 s. 114 (Lektor-kjennelsen) og Rt. 1978 s. 1072 (Leserbrev-dommen)

¹² Se f.eks. henholdsvis Linda Gröning mfl., Frihet, forbrytelse og straff, 1. utg., Bergen, 2016, s. 124 flg., Jrgen Aal, Rettsstat og menneskerettigheter, 4. utg., Bergen, 2015, s. 36 flg., Morten Ruud mfl., Innføring i folkerett, 4. utgave, Oslo, 2014, s. 88 flg.

gjennom henholdsvis artikkel 10 og 19 beskytter ytringsfriheten.¹³ Verken etter Grunnloven § 100, EMK artikkel 10 eller SP artikkel 19 er ytringsfriheten absolutt.¹⁴

Vernet mot hatefulle ytringer har, i likhet med ytringsfriheten, forankring i internasjonale menneskerettskonvensjoner. Straffeloven 1902 § 135 a ble inntatt i straffeloven i 1970 for å gjennomføre Norges forpliktelser etter Den internasjonale konvensjonen om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (RDK).¹⁵ RDK er nå inkorporert i norsk rett.¹⁶ RDK gir beskyttelse mot bestemte hatefulle ytringer rettet mot noen på grunn av deres etnisitet. Videre krever SP artikkel 20 nr. 2 at bestemte hatefulle ytringer som fremmer rase- og religionshat skal forbys ved lov. Heller ikke vernet mot hatefulle ytringer er absolutt.

Ved vurderingen av om en ytring fremsatt overfor noen på grunn av deres etnisitet eller religion er en hateful ytring, må de ovennevnte reglene ses i sammenheng og avveies mot hverandre. Det vernet og de begrensningene Grunnloven, EMK, RDK og SP gir ytringsfriheten, får avgjørende betydning for om ytringen er en «hateful ytring» jf. straffeloven § 185.

En annen metodisk utfordring knytter seg til tolkningen av ytringer. Å fastslå om man har å gjøre med en hateful ytring kan være mer komplisert enn å fastslå om det har skjedd en straffbar handling. Dette illustreres best med et eksempel. Etter straffeloven § 271 er det straffbart å «øve vold» mot en person. Ifølge forarbeidene er et typisk eksempel på vold å sparke.¹⁷ Dersom det er bevist utover enhver rimelig tvil at A har sparket B, har han øvet vold i lovens forstand. Handlingen trenger ikke tolkes for å fastlegge dens nærmere innhold. Det kan være tvilstilfeller også her¹⁸, men det skyldes ikke at det er vanskelig å bestemme hva handlingen egentlig gikk ut på. Annerledes er det med ytringer. Ikke bare fordi forarbeidene ikke lister opp eksempler på hva en person må ha sagt for at ytringen skal være en «hateful ytring» i lovens forstand, men også fordi ytringers meningsinnhold kan være svært ulikt

¹³ EMK og SP inkorporert gjennom lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven), i henholdsvis §§ 2 nr. 1 og nr. 3.

¹⁴ Jf. Grunnloven § 100 andre til femte ledd, EMK artikkel 10 nr. 2, SP artikkel 19 nr. 3.

¹⁵ Innst. O. nr. 42 (1969-1970) s. 1

¹⁶ Jf. Lov 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering § 5

¹⁷ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 427

¹⁸ Til illustrasjon, se Rt. 1999 s. 240, som gjaldt spørsmål om spytting kunne regnes som «vold» etter straffeloven 1902 § 127.

avhengig av hvilken form de har, hvilken kontekst de fremsettes i, hva ytreren kan antas å ha ment, hva lytteren oppfattet meningen som osv. «Skyt ham ikke, vent til jeg kommer» betyr noe annet enn «Skyt ham, ikke vent til jeg kommer». Videre kan både meningsinnholdet og følgende av at noen roper «Brann!» i et overfylt teater, være noe annet enn om de roper «Brann!» på et overfylt Brann Stadion.

Tolkning av ytringer styres primært av språktolkningsprinsipper. De springer ut av vitenskaper som språkfilosofi, semantikk og hermeneutikk. Som oppgaven vil vise, har det imidlertid dannet seg normer i rettskildene også for hvordan rettsanvendere tolker ytringer – enten av hensiktsmessighetsgrunner¹⁹ eller fordi språklig tolkning er så selvsagt for folk flest, og kanskje særlig for jurister, at man ikke tenker over at det faktisk er et selvstendig felt utenfor jussens domene. Dette reiser noen tilleggsspørsmål av metodisk betydning: Tolkningsprinsippene må formuleres slik at de ivaretar sentrale aspekter ved både ytringsfriheten og vernet mot hatefulle ytringer.²⁰ Fordi straffeloven § 185 gir hjemmel for å ilegge straff, er det også viktig at tolkningsprinsippene hindrer en omgåelse av legalitetsprinsippet.²¹

For å besvare oppgavens problemstilling vil jeg analysere følgende høyesterettsavgjørelser: HR-2018-674-A, Rt. 2012 s. 689 (Dørvakt-dommen), Rt. 2007 s. 1807 (Vigrid-kjennelsen) og de to plenumsdommene: Rt. 2002 s. 1618 (Boot Boys-dommen) og Rt. 1997 s. 1821 (Kjuus-kjennelsen). Etter at Boot Boys-dommen ble avsagt, har både Grunnloven § 100 og straffebestemmelsen om hatefulle ytringer blitt revidert. Tidligere rettspraksis er fortsatt relevant, men må leses i lys av endringene.²² Derfor vil jeg også se på Rt. 1981 s. 1305 (Løpeseddel-dommen) og Rt. 1994 s. 768. Den siste avgjørelsen vil ha en mindre fremtredende rolle, og behandles kun i kapitlet om tolkning.

For å hindre at EMK blir krenket, innretter Høyesterett seg etter praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD). Jeg vil også vise til praksis fra EMD. FNs menneskerettskomité og rasediskrimineringskomité kan gi uttalelser om fortolkning og

¹⁹ Høyesterett har uttalt at tolkningen er en del av rettsanvendelsen hvor de har full kompetanse jf. f.eks. HR-2018-674-A avsnitt 13

²⁰ Bjørnar Borvik, Personvern og ytringsfrihet, 1. utg. (2011) s. 233

²¹ Kyrre Eggen, «Kjuus-saken – rasediskriminering og ytringsfrihet» *LOR-1998-259*, 1998, s. 263

²² Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv., s. 214 og Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 248.

anvendelse av henholdsvis SP og RDK.²³ Jeg vil redegjøre for én uttalelse fra FNs rasediskrimineringskomite. Uttalelser fra menneskerettskomiteen vil ha en mindre fremtredende rolle, men vises til i redegjørelsen av hvilken beskyttelse SP artikkel 20 nr. 2 gir mot hatefulle ytringer.

1.5 Fremstillingen videre

Med de avgrensninger, presiseringer og metodiske utgangspunkter jeg nå har presentert, vil jeg i punkt 2 redegjøre for de overordnede regler og hensyn straffeloven § 185 må forstås og tolkes i lys av. I punkt 3 gir jeg en kort presentasjon av vilkårene i straffeloven § 185 andre ledd, som inngår i oppgavens hovedproblemstilling. I punkt 4 redegjør jeg for og drøfter hvordan Høyesterett har foretatt avveiningen mellom ytringsfriheten og vernet mot hatefulle ytringer. I punkt 5 gis en redegjørelse for og drøftelse av hvilke tolkningsprinsipper som anvendes ved tolkning av den typen ytringer som oppgavens problemstilling aktualiserer. I punkt 6 gis en oppsummering av oppgavens funn, og en vurdering av hvordan retten, basert på funnene, bør være.

²³ Uttalelsene er, i motsetning til avgjørelser fra EMD, ikke rettslig bindende. Likevel tillegges de vekt i norsk rett, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 343 og NOU 1993:18 s. 88-89.

2 Overordnede regler og hensyn

2.1 Introduksjon

Norske myndigheter er forpliktet til å respektere og sikre menneskerettighetene som følger av Grunnloven og traktatene Norge er bundet av.²⁴ Oppgavens problemstilling aktualiserer en avveining mellom to menneskerettigheter, ytringsfriheten på den ene siden, og vernet mot hatefulle ytringer på den andre siden. De overordnede, motstående reglene og de hensynene som begrunner dem, får betydning for om en ytring er en «hatefull ytring» i straffeloven § 185. Det er derfor nødvendig å presentere disse reglene og hensynene før jeg analyserer høyesterettspraksisen som er relevant for å besvare oppgavens problemstilling.

2.2 Ytringsfriheten

I det følgende gis en nærmere redegjørelse for innholdet i ytringsfriheten etter Grunnloven § 100, EMK artikkel 10 og SP artikkel 19. Grunnloven § 100 andre ledd har en henvisning til de hensyn som begrunner ytringsfriheten. Disse hensynene presenteres i punkt 2.2.4.

2.2.1 Grunnloven § 100

Grunnloven er den høyeste rettskilden i norsk rett. Et *lex superior*-synspunkt vil med tyngde kunne tale for en innskrenkende tolkning av gjerningsbeskrivelsen i straffeloven § 185.

Ytringer som er vernet av ytringsfriheten etter Grunnloven § 100, er følgelig ikke en «hatefull ytring» i straffeloven § 185.

Grunnloven §100 ble vedtatt i 1814. Bestemmelsen fikk nytt innhold i 2004, og gjennomgikk en språklig revisjon i 2014. Utgangspunktet etter den nåværende Grunnloven § 100 første ledd er at «[y]tringsfrihet bør finne sted». Vilkåret «bør» skal forstås som «skal» på moderne norsk.²⁵

²⁴ Jf. Grunnloven § 92

²⁵ Dette følger av ordlydsforståelsen fra bestemmelsens vedtakelsestidspunkt, men presiseres også i NOU 1999:27, «Ytringsfrihed bør finde Sted» Forslag til ny Grunnlov, § 100», s. 9.

Bestemmelsens andre og tredje ledd modifierer utgangspunktet om at enhver har ytringsfrihet.²⁶ Etter Grunnloven §100 andre ledd første setning kan ingen «holdes rettslig ansvarlig» for å ha benyttet ytringsfriheten «med mindre det lar seg forsvare holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse i sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse».

Ordlyden «rettslig ansvarlig» avgrenses ikke til straffeansvar, men straffeansvar vil oppfylle vilkåret. Videre tilsier ordlyden i andre ledd at det skal foretas en avveining, hvor inngrepets formål må veies opp mot ytringsfrihetens begrunnelser. Lovteksten gir ikke særlig veiledning for hvilken terskel som kreves for at inngrepet «lar seg forsvare». Av bestemmelsens forarbeider fremgår det at det skal foretas «en realistisk avveining mellom hensynene bak – og nødvendigheten av – inngrepet, og den skade eller forstyrrelse som inngrepet kan påføre de tre prosessene ytringsfriheten skal verne».²⁷ Uttalelsen er forstått slik at hensynene som taler for inngrep i ytringsfriheten må være så tungtveiende at de er nødvendige.²⁸

Etter Grunnloven § 100 tredje ledd er utgangspunktet at «[f]rimodige ytringer om statsstyret og hvilken som helst annen gjenstand er tillatt for enhver». Det kan kun settes «klart definerte grenser for denne rett der særlig tungtveiende hensyn gjør det forsvarlig holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelser».

Ordlyden «frimodige ytringer» kan tilsi ytringer en person må være uredde for å fremsette. Ifølge forarbeidene omhandler vilkåret særlig «kritiske ytringer på tvers av den etablerte oppfatning eller på tvers av autoriteter».²⁹ Mindre kontroversielle ytringer kan omfattes, men vernet er sterkest for de uønskede og kritiske ytringene. Utenfor vilkåret faller «den *kontrære* ytring med umiddelbare straffbare handlinger og/eller andre lovløse tilstander som mål».³⁰

Det er ikke nok at ytringen er frimodig for at den skal beskyttes av Grunnloven § 100 tredje ledd. Ytringen må gjelde «statsstyret» eller «hvilken som helst annen gjenstand». Ordlyden «ytringer om statsstyret» henviser til ytringer av politisk karakter. Ordlyden «hvilken som helst annen gjenstand» er vid, men sett i lys av at tredje ledd gir vern for frimodige ytringer,

²⁶ Bestemmelsens fjerde og femte ledd begrenser også ytringsfriheten, men leddene gjelder forhåndssensur og innsyn i offentlige dokumenter.

²⁷ NOU 1999:27 s. 243

²⁸ Kyrre Eggen, Ytringsfrihet, 1. utg. (2002) s. 283

²⁹ NOU 1999:27 s. 244

³⁰ *Ibid.* (forarbeidenes kursivering)

innskrenkes vilkårets rekkevidde noe. Ifølge forarbeidene skal vilkåret forstås som «gjenstander av politisk karakter».³¹ Med dette menes «alle offentlig interessante tema som det forventes at vi som mennesker og samfunnsborgere tar stilling til av politisk, samfunnsmessig, moralsk og kulturell art».³² Det skal mer til for å gjøre inngrep i ytringene som omfattes av tredje ledd enn andre ytringer, for «særlig tungtveiende hensyn» oppstiller en høy terskel.

Både bestemmelsens andre og tredje ledd beskytter borgerne mot at det at de har brukt sin ytringsfrihet kan møtes med vilkårlige inngrep fra offentlige myndigheter.³³

2.2.2 EMK artikkel 10

I tillegg til at straffeloven § 185 må anvendes i tråd med Grunnloven § 100, må bestemmelsen tolkes i lys av Norges folkerettslige forpliktelser. Presumsjonsprinsippet medfører at straffeloven § 185 antas å være i tråd med disse forpliktelsene. Dersom en ytring er beskyttet av EMK artikkel 10, er den ikke en «hatefull ytring» i straffeloven § 185, fordi EMK gjennom menneskerettsloven §§ 3 jf. 2 er gitt forrang for bestemmelser i annen lovgivning der det foreligger motstrid.

Utgangspunktet etter EMK artikkel 10 nr. 1 er at enhver har ytringsfrihet, herunder en rett til å «ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet (...)». Etter EMK artikkel 10 nr. 2 kan ytringer møtes med straff som er hjemlet i lov, der inngrepet er «nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til» et av bestemmelsens oppramsede formål. Ett av formålene er «å verne andres omdømme eller rettigheter». Det skal følgelig foretas en formålmessighetsvurdering og en forholdsmessighetsvurdering ved inngrep i ytringsfriheten. EMD anser seg kompetent til å overprøve medlemsstatenes vurderinger av om konvensjonens krav er oppfylt.³⁴ Staten nyter imidlertid en viss skjønnsmargin ved vurderingen av om et inngrep er «nødvendig i et demokratisk samfunn».³⁵

³¹ *Ibid.* s. 245

³² *Ibid.*

³³ Beskyttelsen mot vilkårlige inngrep følger av de avveininger som skal foretas og at inngrepet krever lov hjemmel. Lovkravet fremgår direkte av bestemmelsens andre ledd andre setning hvor det heter at «[d]et rettslige ansvar bør være foreskrevet i lov». I bestemmelsens tredje ledd fremgår det mer forutsetningsvis utfra sammenhengen i bestemmelsen og gjennom vilkåret «klart definerte grenser».

³⁴ Jf. eksempelvis saksnummer: 5493/72, *Handyside v. United Kingdom* (07.10.79) avsnitt 49.

³⁵ *Ibid.* avsnitt 48-49

EMD har uttalt at i tillegg til harmløse og ubetydelige ytringer, er ytringer som fornærmer, sjokkerer og opprører staten eller befolkningen også beskyttet av artikkel 10.³⁶ Praksis fra domstolen viser likevel at rasediskriminerende ytringer nyter et beskjedent vern etter artikkel 10.³⁷ I noen saker har domstolen vurdert om inngrep i ytringsfriheten på grunn av fremsettelse av hatefulle ytringer tilfredsstilte kravene til formåls- og forholdsmessighet i artikkel 10 nr. 2.³⁸ Flere klager om hvorvidt det er begått brudd på artikkel 10 i slike saker, har imidlertid blitt avvist av domstolen med henvisning til artikkel 17.³⁹ Artikkel 17 forbyr at artiklene i EMK tolkes slik at de innebærer at «(...) en person» har rett til å foreta seg handlinger som tar sikte på å «ødelegge noen av de rettigheter og friheter som er fastsatt her, eller til å begrense dem i større utstrekning enn konvensjonen gir anledning til».

2.2.3 SP artikkel 19

I likhet med EMK, er SP gjennom menneskerettsloven §§ 3 jf. 2 gitt forrang overfor bestemmelser i annen lovgivning der det foreligger motstrid. Ytringer som er beskyttet av SP artikkel 19, er derfor ikke en «hatefull ytring» i straffeloven § 185.

Utgangspunktet etter SP artikkel 19 nr. 2 er også at enhver har ytringsfrihet. Ytringsfriheten kan begrenses der inngrepet har lovhjemmel og er «nødvendig» av hensyn til «[r]espekten for andres rettigheter og omdømme» jf. artikkel 19 nr. 3 bokstav a. Etter SP artikkel 19 skal det, i likhet med EMK artikkel 10, foretas en formålmessighets- og en forholdsmessighetsvurdering. Det er antatt at SP artikkel 19 ikke gir ytringsfriheten et annet eller sterkere vern enn EMK artikkel 10.⁴⁰

2.2.4 Hensynene bak ytringsfriheten

Ytringsfriheten er i Grunnloven § 100 andre ledd begrunnet i «sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse».

³⁶ *Ibid.* avsnitt 49

³⁷ Innst. S. nr. 270, *Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om endring av Grunnloven § 100 (...)*, (2003-2004) s. 29

³⁸ Saksnummer: 15890/89, *Jersild v. Denmark* (23.08.94) avsnitt 25 -37

³⁹ Saksnummer: 25239/13, *M'bala M'bala v. France* (20.10.15) avsnitt 42 og saksnummer: 8348/78, *Glimmerveen and Hagenbeek v. the Netherlands* (11.10.79) s. 11

⁴⁰ Rt. 1997 s. 1821 s. 1823 og St.meld. 26 (2003-2004) s. 68

Begrunnelsen i «sannhetssøken» går ut på at sannhet og innsikt oppnås ved at det vi sier, kan imøtegåes av andres motargumenter.⁴¹

«Individets frie meningsdannelse» handler om at ytringsfriheten tilrettelegger for individenes intellektuelle utvikling. Ifølge forarbeidene henger denne begrunnelsen tett sammen med en idé om det myndige mennesket.⁴² For at enhver skal kunne fungere som et autonomt individ, må grunnleggende forutsetninger i samfunnet være tilstede. Måten det norske samfunn er institusjonalisert, med allmenndannende skole og åpen samfunnsdebatt, medfører at alle voksne i Norge anses som et myndig menneske.⁴³

Sannhetssøken og individets frie meningsdannelse er forutsetninger for ytringsfrihetens tredje begrunnelse, «demokrati». Ytringsfriheten bidrar til et velfungerende demokrati i samfunn der åpenhet og kritisk meningsutveksling praktiseres.⁴⁴ Demokratihensynet har spilt en dominerende rolle i EMDs praksis, men også individets frie meningsdannelse har blitt fremhevet.⁴⁵

Ytringsfrihetens begrunnelse er i stor grad basert på idéhistoriske og filosofiske kilder. Høyesterett har i liten grad redegjort for det nærmere innholdet i ytringsfrihetens begrunnelser. Utfra ordlyden i Grunnloven § 100 kan det trekkes den slutning at de hensyn som begrunner ytringsfriheten har en kollektiv og en individuell side. Hensynene har en side til samfunnsutvikling og en side til enkeltindividets utvikling og utfoldelse. Gjennom begrunnelsen i demokrati og sannhetssøken beskytter Grunnloven § 100 ytringsfriheten som middel til å nå et større mål. Begrunnelsen i individets frie meningsdannelse er ikke like konsekvensialistisk; den beskytter i større grad den enkeltes rett til å ytre seg, uavhengig av om ytringen bidrar til et større mål.

2.3 Vernet mot hatefulle ytringer

Vernet mot hatefulle ytringer utfordrer ytringsfrihetens grenser. I det følgende presenteres de menneskerettslige reglene som beskytter mot hatefulle ytringer rettet mot noen på grunn av

⁴¹ NOU 1999:27 s. 20

⁴² *Ibid.* s. 21-22

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.* s. 23

⁴⁵ Kyrre Eggen, Vernet om ytringsfriheten etter art. 10 i Den europeiske menneskerettskonvensjon, (1994), 1. utg. s. 23 og *Handyside v. United Kingdom* (07.10.79) avsnitt 49.

deres etnisitet eller religion. I punkt 2.3.3 presenteres hensynene som begrunner vernet mot hatefulle ytringer.

2.3.1 RDK artikkel 4

Rasediskrimineringskonvensjonen har ikke forrang for andre bestemmelser i norsk lovgivning.⁴⁶ Likevel medfører presumsjonsprinsippet at straffeloven § 185 antas å gi lik beskyttelse mot hatefulle ytringer som RDK.

I henhold til RDK artikkel 4 forplikter konvensjonspartene seg til å «treffe øyeblikkelige og positive tiltak med sikte på å fjerne all diskriminering eller tilskyndelse til diskriminering». For dette formål skal de erklære at «enhver spredning av ideer basert på tanken om rasemessig overlegenhet eller rasehat, enhver tilskyndelse til rasediskriminering, så vel som enhver voldshandling eller tilskyndelse til voldshandling mot en rase eller gruppe personer av en annen hudfarge eller etnisk opprinnelse» er en straffbar handling.⁴⁷

Tilsynelatende pålegges konvensjonspartene en streng plikt til å kriminalisere og straffeforfølge hatefulle ytringer rettet mot en rase eller gruppe av personer på grunn av deres etnisitet. Det fremgår imidlertid også av artikkel 4 at det skal tas «behørig hensyn til (...) de rettigheter som er uttrykkelig fastslått i artikkel 5». Ytringsfriheten er en slik rettighet.⁴⁸

Behørig hensyn-reservasjonen er forstått slik at «statene må foreta en avveining mellom ytringsfriheten og forpliktelsene etter RDK art. 4 litra a)». ⁴⁹ Ytringens vern etter ytringsfriheten må vurderes konkret i den enkelte sak. Avveiningen vil kunne bli ulik der det er tale om en ytring som gir uttrykk for idé om raseoverlegenhet og der det er tale om en ytring som gir tilskyndelse til voldshandling mot noen på grunn av deres etnisitet. Vernet mot hatefulle ytringer er sterkere i det siste tilfellet.

2.3.2 SP artikkel 20

Religion ble ikke inntatt som diskrimineringsgrunnlag i RDK, selv om konvensjonen ble vedtatt som en reaksjon på at det i mange land på 60-tallet hadde vokst frem ulike former for

⁴⁶ Likestillings- og diskrimineringsloven har ikke en forrangsbestemmelse lik den i menneskerettsloven § 3.

⁴⁷ Jf. RDK artikkel 4 bokstav a)

⁴⁸ Jf. artikkel 5 d) viii

⁴⁹ NOU 2002:12, Ny straffelov Straffelovkomisjonens delutredning VII, s. 190

antisemittisme og rasehat, og at religions- og rasefordommer var utbredt.⁵⁰ Det følger imidlertid av SP artikkel 20 nr. 2 at «[e]nhver form for fremme av nasjonalhat, rasehat eller religiøst hat som innebærer tilskyndelse til diskriminering, fiendskap eller vold skal forbys ved lov». Ordlyden tilsier at det ikke er tilstrekkelig at ytringen gir uttrykk for nasjonalhat, rasehat eller religiøst hat. Ytringen må også innebære en tilskyndelse til enten diskriminering, fiendskap eller vold. Bestemmelsen pålegger statene en positiv forpliktelse til å forby slike ytringer.

Ordlyden, som får stor betydning ved tolkning av konvensjonsteksten, omtaler direkte kun «religion», ikke livssyn.⁵¹ Sakene FNs menneskerettskomité har vurdert om innebærer brudd på artikkel 20 nr. 2, har omhandlet sikringsplikten mot hatefulle ytringer på grunn av religion i tradisjonell forstand.⁵² Det er derfor usikkert om artikkel 20 nr. 2 pålegger medlemsstatene å forby slike ytringer rettet mot noen på grunn av deres livssyn.

Formålet med bestemmelsen kan imidlertid gjøre seg tilsvarende gjeldende der slike hatefulle ytringer fremsettes overfor noen på grunn av deres livssyn, siden artikkel 20 nr. 2 anerkjenner den destruktive karakteren av bestemte hatefulle ytringer. Dessuten har Menneskerettighetskomiteen lagt til grunn at SP artikkel 20 nr. 2 kun er *lex specialis* til inngrepshjemmelen i ytringsfriheten i SP artikkel 19 nr. 3 i den forstand at den stiller krav til at statene må sørge for at de nevnte ytringer forbys ved lov.⁵³ Derfor må det foretas en vurdering av nødvendigheten av inngrepet i ytringsfriheten i ethvert tilfelle.⁵⁴ En slik vurdering må også gjøres der det er fremsatt hatefulle ytringer overfor noen på grunn av deres livssyn.

2.3.3 Hensynene bak vernet mot hatefulle ytringer

Gjennom RDK artikkel 4 bokstav a) og SP artikkel 20 nr. 2 beskyttes bestemte grupper mot at andre misbruker sin rett til å ytre ved å fremsette hatefulle ytringer. Diskriminering av

⁵⁰ Harbek, Ole, Utredning om forbud mot rasediskriminering, (1969) s. 6

⁵¹ Originalordlyden (engelsk) omtaler heller ikke livssyn. Artikkel 18 som gjelder retten til religionsfrihet, omtaler derimot både «religion» og «tro». «Tro» i artikkel 18 omfatter både teistiske, ikke-teistiske og ateistiske livssyn jf. menneskerettskomitéens uttalelse CCPR/C/21/rev.1/Add.4 (30.07.93) avsnitt 2.

⁵² Sarah Joseph mfl., The international covenant on civil and political rights, 3. utg. s. 626-633. Samme resultat får man etter søk i Menneskerettskomiteens database på <http://juris.ohchr.org/search/results>.

⁵³ Jf. CCPR/C/GC/34 (12.09.11) avsnitt 51

⁵⁴ *Ibid.* avsnitt 52

grupper kan skape uro og hindre fredelig sameksistens i et samfunn.⁵⁵ Vernet mot hatefulle ytringer skal hindre at slike tilstander oppstår. Hensynet til å ivareta samfunnsfreden gjør seg sterkest gjeldende der hatefulle ytringer spres i offentligheten.

Der ytringene fremsettes i mer private omgivelser, vil ikke hensynet til den offentlige ro være fremtredende. Menneskerettighetene forutsetter at alle mennesker er født frie og har likt menneskeverd.⁵⁶ Hatefulle ytringer vil kunne krenke de vernede gruppenes menneskeverd, og vernet mot hatefulle ytringer skal sikre æresfølelsen til utsatte minoriteter.

Hensynene bak vernet mot hatefulle ytringer kan, i likhet med ytringsfriheten, sies å ha to sider. Dels har vernet sin begrunnelse i et velfungerende, fredelig demokratisk samfunn. Dels er vernet forankret i menneskers iboende rett til og behov for å bli respektert som likeverdige.

Straffeloven § 185 ivaretar disse hensynene ved at bestemmelsen både beskytter mot hatefulle ytringer fremsatt «offentlig» og «i andres nærvær». Bakgrunnen for at også ytringer fremsatt i andres nærvær ble inntatt i straffeloven § 185, var opphevelsen av straffebestemmelsen om ærekrenkelser.⁵⁷ Strafferammen for hatefulle ytringer fremsatt i andres nærvær er ett år, mens for offentlig fremsettelse av slike ytringer er strafferammen tre år. Ulikheten i strafferammen skyldes at hatefulle ytringer som fremsettes i andres nærvær har mindre skadepotensial enn hatefulle ytringer som fremsettes offentlig.⁵⁸

⁵⁵ Hensynet fremheves bl.a. i RDKs og FN-paktens fortale, som riktignok ikke er tungtveiende rettskilder.

⁵⁶ Hensynet fremheves bl.a. i RDKs og SPs fortale, og følger også av menneskerettighetenes karakter.

⁵⁷ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28, s. 399

⁵⁸ *Ibid.*

3 Sentrale vilkår i straffeloven § 185 andre ledd

3.1 Introduksjon

I dette punktet gis en kort presentasjon av sentrale vilkår i straffeloven § 185 andre ledd. Presentasjonen vil, sammen med redegjørelsen i punkt 2, gi et grunnlag for å forstå hvordan Høyesterett fastslår om en ytring fremsatt overfor noen på grunn av deres etnisitet eller religion er en «hatefull ytring» i straffeloven § 185 sin forstand.

3.2 Ytringen må være kvalifisert krenkende

En ytring kan være muntlig eller skriftlig. Videre følger det av straffeloven § 185 første ledd, tredje setning at også symbolbruk skal regnes som en ytring. For å være en hatefull ytring må ytringen «true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen» på grunn av diskrimineringsgrunnlagene i bokstav a) til d).

Ordlyden «true eller forhåne» og «fremme hat, forfølgelse eller ringeakt» tilsier at ikke alle ytringer vil omfattes; det oppstilles en viss terskel. At bestemmelsen skal tolkes innskrenkende av hensyn til ytringsfriheten medfører også at ikke enhver krenkende ytring vil være en «hatefull ytring». Ordlyden oppstiller ikke krav om at ytringen har medført påviselige skadevirkninger, og en slik forståelse er også lagt til grunn i høyesterettspraksis.⁵⁹ Likevel rammer bestemmelsen bare kvalifisert krenkende ytringer.⁶⁰

«Noen» erstatter den tidligere formuleringen «en person eller en gruppe personer», uten at dette skulle innebære en realitetsendring.⁶¹ Ordlyden tilsier at også krenkelser mot enkeltpersoner omfattes. Da lovgiver vedtok ordlyden «en person eller gruppe personer» fremhevet de at «(...) handlingene som straffebestemmelsen tar sikte på å ramme er av samme karakter enten de forvoldes mot enkeltpersoner eller grupper (...).»⁶²

⁵⁹ Rt. 1997 s. 1821 s. 1828

⁶⁰ NOU 2002:4 s. 299

⁶¹ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) s. 215

⁶² Innst. O. nr. 42 s. 3

3.3 Diskrimineringsgrunnlagene i bokstav a) og b)

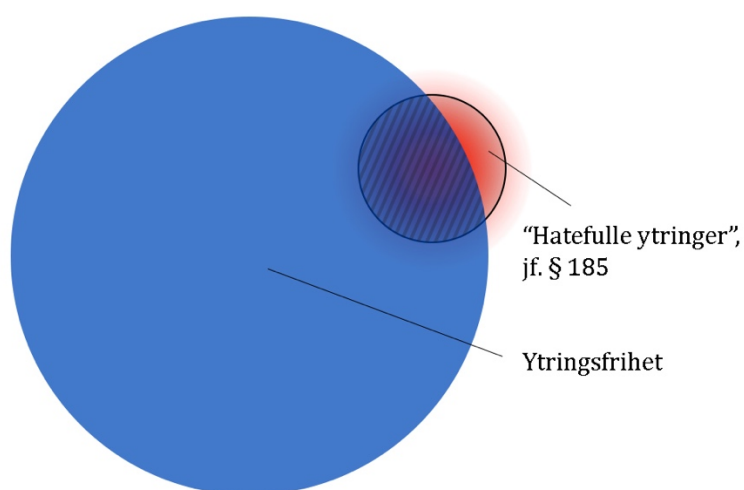
Det er ikke alene tilstrekkelig at ytringen er kvalifisert krenkende overfor noen. Ytringen må være fremsatt overfor noen «på grunn av» forholdene som er listet opp i bokstav a) til d).

Dersom en ytring f.eks. er truede overfor en muslimsk kvinne fordi hun er kvinne, ikke fordi hun er muslim, vil den automatisk falle utenfor straffeloven §185, for kjønn er ikke inntatt som diskrimineringsgrunnlag i bestemmelsen.

Bokstav a) gir et vern mot hatefulle ytringer rettet mot noen på bakgrunn av deres «hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse». For eksempel vil mørkhudede omfattes av dette vilkåret. Ordlyden begrenser seg imidlertid ikke til en gruppes avstamning utfra hudfarge. Den omfatter også andre særtrekk som identifiserer gruppen. For eksempel har de fleste samer samme hudfarge som majoriteten i Norge, men vil likevel omfattes av vilkåret.

«Religion eller livssyn» er diskrimineringsgrunnlaget i bokstav b). «Livssyn» indikerer hvilket syn en person har på livet og hva som er rett og galt. Vilkaåret «religion» kan også omfatte et livssyn, men er ofte knyttet til en gudstro. Sekulære livssyn omfattes også av vilkaåret «livssyn».⁶³

Figur 1

Figuren illustrerer hvordan rettsanvenderen går frem for å vurdere om en ytring er en hateful ytring i straffeloven § 185 sin forstand. For det første må ytringen være fremsatt på grunn av et av diskrimineringsgrunnlagene. Er den ikke det, faller den utenfor § 185 (§ 185 er her illustrert ved den lille sirkelen). Dersom ytringen er rettet mot en av de vernede grupper, og tilsynelatende oppfylder lovens vilkår, vil den være innenfor ordlyden i § 185. Det skraverte området viser at straffeloven § 185 skal tolkes innskrenkende av hensyn til ytringsfriheten (den store sirkelen). Derfor vil kun de ytringer som ikke er beskyttet av

⁶³ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) s. 215

ytringsfriheten være hatefulle ytringer i straffeloven § 185 sin forstand (det røde området). (Den diffuse rosa halvsirkelen utenfor ordlyden i § 185 viser at ytringer som ikke omfattes av straffeloven § 185 kan være straffbare etter andre bestemmelser jf. eksempelvis straffeloven § 263 om trusler.).

4 Når er ytringen kvalifisert krenkende? – En analyse av rettspraksis

4.1 Introduksjon

Jeg vil her redegjøre for og drøfte hvordan avveiningen mellom de rettighetene oppgavens problemstilling aktualiserer er foretatt i praksis. Analysen vil ta utgangspunkt i seks sentrale høyesterettsdommer. Dommene er egnet til å belyse både hvordan avveiningen foretas for ytringer av politisk karakter og for ytringer som ikke har et slikt samfunnsnyttig innhold. Jeg vil også trekke veksel på én underrettsdom, praksis fra EMD og én uttalelse fra FNs rasediskrimineringskomité (CERD).

4.2 Ytringer som oppfordrer eller gir tilslutning til integritetskrenkelser

For å være en hatefull ytring, må ytringen være kvalifisert krenkende. I høyesterettspraksis er det uttalt at en ytring som oppfordrer eller gir tilslutning til integritetskrenkelser kan være så kvalifisert krenkende at den anses som en «hatefull ytring» i straffeloven § 185.⁶⁴

Spørsmålet blir hvilke ytringer som oppfordrer eller gir tilslutning til integritetskrenkelser mot noen på grunn av deres etnisitet eller religion som er en «hatefull ytring» i straffeloven § 185.

Plenumsavgjørelsen Rt. 1997 s. 1821 (Kjuus-kjennelsen) sier noe om dette. Saken gjaldt spørsmål om lederen for partiet Hvit Valgallianse, Jack Erik Kjuus, kunne straffes for uttalelser i et partiprogram. I partiprogrammet var det blant annet tatt til orde for at adoptivbarn og den fremmede parten i et blandet forhold skulle steriliseres. Tvangsabort skulle foretas dersom befruktning likevel skjedde. Partiets formål var å bevare Norge for nordmenn. Nordmenn var ifølge partiet personer med tre av fire etnisk norske besteforeldre. Høyesterett var enige om at partiprogrammet måtte forstås slik at det var den mørkhudede befolkningen partiet mente skulle steriliseres og utsettes for tvangsabort, og at ytringene innebar ekstreme integritetskrenkelser.⁶⁵ Det var også enighet om at ytringene var fremsatt i ytringsfrihetens kjerneområde; det var tale om frimodige ytringer om statsstyret. Partilederen

⁶⁴ Se f.eks. Rt. 1997 s. 1821. Dommen presenteres i det følgende.

⁶⁵ Rt. 1997 s. 1821 s. 1832 og 1834

ble dømt under dissens 12-5. Dissensen gjaldt vurderingen av ytringenes beskyttelse etter ytringsfriheten.

Førstvoterende, som representerte flertallet, mente at terskelen for inngrep i ytringsfriheten var nådd. Flertallet fremholdt at selv om retten til å danne partier er fundamental, er ikke retten til å utforme partiprogram fri og uavhengig av hvilken betydning de foreslåtte tiltakene får for andre mennesker. Flertallet fremhevet i denne sammenheng at retten til å utforme partiprogram må kunne følges opp med andres rett til å jobbe for at politikken skal kunne gjennomføres, også utenfor stortings- og kommunevalg.⁶⁶ Videre fremholdt flertallet «det vesentlige hensyn det er for et demokrati å verne minoriteter mot diskriminering».⁶⁷

Mindretallet i Kjuus-kjennelsen lot ytringsfrihetens begrunnelse i demokrati få tyngre vekt enn flertallet. Mindretallet fremholdt at demokratihensynet gjør seg sterkt gjeldende også der partiet har liten oppslutning. I denne sammenheng fremhevet mindretallet at det kunne stilt seg annerledes om det var tale om ytringer som oppfordrer til ulovlig handlinger, men uansett måtte de tiltak Hvit Valgallianse hadde foreslått settes til side av domstolene dersom partiet kom til makten.⁶⁸ Videre mente mindretallet at det å møte uttalelsene med straff vil være det samme som å forby partiets meninger.⁶⁹ Argumentet må forstås i lys av at også nazistiske partier er tillatt i Norge. Også ytringer om hva nazister ønsker å gjøre dersom de får makten kan sies å ha et politisk innhold, selv om de strider mot majoritetens oppfatning.

Hensynet til å oppnå innsikt gjennom meningsutveksling ble ikke ansett som et tungtveiende argument av flertallet. Flertallet fremholdt at det er usikkert hvilken beskyttelse den offentlige meningsutveksling gir vernet mot svært krenkende ytringer, og at straffeloven 1902 § 135 a «markerer samfunnets vern av minoriteter som blir utsatt for grovt krenkende ytringer».⁷⁰ Mindretallet mente derimot at sannhetsprinsippet måtte få vekt, fordi innvandrings spørsmål hadde stor aktualitet og engasjerte mange.⁷¹

⁶⁶ *Ibid.* s. 1833

⁶⁷ *Ibid.* s. 1832

⁶⁸ *Ibid.* s. 1836

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ *Ibid.* s. 1833

⁷¹ *Ibid.* s. 1838

At rasistiske ytringer fremsatt i et partiprogram ikke har ubetinget ytringsfrihetsvern etter EMK artikkel 10, illustrerer *Glimmerveen and J. Hagenbeek v. the Netherlands*.⁷² Saken gjaldt blant annet spørsmål om en leder for et nynazistisk parti hadde fått sin ytringsfrihet krenket. Partilederen var straffedømt for å ha besittet, med forsett om å distribuere, flygeblader adressert til «white dutch people» som inneholdt informasjon om at dersom partiet kom til makten, skulle de fjerne surinamere, tyrkere og andre såkalte fremmedarbeidere fra Nederland. Ytringene ble tolket slik at partiet tok til orde for å fjerne ikke-hvite fra landet, uten å ta hensyn til deres familieband og tilknytning til Nederland.⁷³ Lederen for partiet ble ikke ansett for å ha fått sin ytringsfrihet krenket. Hans ytringer var ikke vernet av artikkel 10 jf. 17. Flertallet i Kjuus-kjennelsen fant støtte for sin konklusjon med henvisning til denne avgjørelsen.

Kjuus-kjennelsen illustrerer at det er mulig å gjøre inngrep overfor ytringer som oppfordrer til integritetskrenkninger fremsatt i en partipolitisk kontekst, selv om politiske ytringer befinner seg i ytringsfrihetens kjerneområde. Samtidig viser det faktum at dommen er avsagt under dissens, at synet på ytringsfrihetens gjennomslagskraft – også i ytringsfrihetens kjerneområde – kan være forskjellig avhengig av hvordan rettsanvenderen vektlegger de ulike hensyn som begrunner ytringsfriheten og vernet mot hatefulle ytringer. Kjuus-kjennelsen har vært gjenstand for kritikk på grunn av måten Høyesterett tolket partiprogrammet på. Jeg vil komme tilbake til dette i punkt 5, men påpeker at Kjuus-kjennelsen ble avvist av EMD, som mente at det ikke forelå et brudd på artikkel 10.⁷⁴

Der integritetskrenkende ytringer fremsettes uten samtidig å ha et samfunnsmessig eller politisk budskap, vil ytringsfrihetens gjennomslagskraft være svakere. En dom fra Drammen tingrett⁷⁵ kan illustrere poenget, selv om dommen ikke har prejudikatsverdi og begrenset rettskildemessig vekt. Sakens bakgrunn var at tiltalte hadde skrevet en kommentar til et facebook-innlegg som omhandlet en hendelse i Köln, hvor flere kvinner ble utsatt for seksuell trakassering av arabiske menn. I kommentaren omtalte tiltalte araberne som «svarte svin» og skrev at de burde vært «tvang steriliserte (...) så dem ALDRI noen sinne fikk formert seg».⁷⁶

⁷² Saksnummer: 8348/78 (11.10.79)

⁷³ *Ibid.* s. 195 (s. 9 på PDF-filen)

⁷⁴ Saksnummer: 41589/98 Jack Erik Kjuus v. Norway (upublisert)

⁷⁵ TDRAM-2017-38558

⁷⁶ *Ibid.* under overskriften «Grunnlag»

Selv om tiltaltes svar kom som en reaksjon på en samfunnsnyttig ytring, var ikke hans ytring av en slik karakter. Han ble dømt for overtredelse av straffeloven § 185.

En annen høyesterettsavgjørelse som er relevant for å forklare hva som skal til for at en ytring er kvalifisert krenkende, fordi ytringen innebærer en godkjenning av integritetskrenkelser overfor noen på grunn av deres etnisitet eller religion (i snever forstand), er plenumsavgjørelsen Rt. 2002 s. 1618 (Boot Boys-dommen). Saken gjaldt spørsmål om lederen for den nynazistiske gruppen Boot Boys, Terje Sjølie, kunne dømmes etter straffeloven 1902 § 135 a for uttalelser om jøder og innvandrere fremsatt under en demonstrasjon. Han hadde uttalt følgende: «Hver dag raner, voldtar og dreper innvandrere nordmenn». Om jødene hadde han sagt at de «(...) suger vårt land tomt for rikdom og erstatter det med umoral og unorske tanker».⁷⁷ Sjølie hadde også hyllet Hitler og Hess, sistnevnte for sine modige forsøk på å redde Tyskland og Europa fra jødedommen. Videre hadde han uttalt at Boot Boys skulle følge i disses fotspor og kjempe for et Norge bygget på nasjonalsosialismen.⁷⁸ Det ble ropt «Sieg Heil», flere deltakere var maskert og hadde skjold, og én hadde et sørstatsflagg, mens appellen ble holdt.⁷⁹ Høyesterett var enige om at uttalelsene om innvandrere ikke var straffbare. For uttalelsene om jødene, ble Sjølie frifunnet under dissens 11-6.

Flertallet mente at ytringene måtte forstås som en tilslutning til nazismen, og dette ble avgjørende for deres syn på ytringens vern etter Grunnloven § 100. I denne sammenheng fikk sannhetsprinsippet særlig vekt. Flertallet fremhevet i likhet med mindretallet i Kjuuskjennelsen at å straffe uttalelsene ville være det samme som å forby tilslutning til nazismen.⁸⁰

Mindretallet mente derimot at ytringene måtte forstås som en godkjenning av integritetskrenkelsene jødene ble utsatt for under andre verdenskrig, og at ytringene ikke hadde vern etter ytringsfriheten.⁸¹

⁷⁷ Rt. 2002 s. 1618, s. 1618

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Ibid.* s. 1618 og 1625

⁸⁰ *Ibid.* s. 1629

⁸¹ *Ibid.* s. 1633 og 1638

Boot Boys-dommen ble klaget inn til CERD av flere interesseorganisasjoner. Organisasjonene mente Norge ikke hadde oppfylt sine forpliktelser etter RDK, fordi straffeloven 1902 § 135 a ikke ga tilstrekkelig beskyttelse mot rasediskriminerende ytringer.⁸² CERD kom til at Norge hadde brutt artikkel 4 i RDK, for ikke å ha domfelt Sjølie for sine uttalelser.⁸³ Etter dette har både Grunnloven § 100 og straffebestemmelsen om hatefulle ytringer blitt endret. Vernet mot hatefulle ytringer er nå styrket, slik at terskelen for overtredelse av straffeloven § 185 praktiseres noe lavere.⁸⁴ Lovgiver antar at Boot Boys-dommen ville fått et annet utfall etter dagens rettstilstand.⁸⁵ Styrkingen av vernet mot hatefulle ytringer kommer også til uttrykk i tolkningsprinsippene av ytringer, som jeg kommer tilbake til i punkt 5.

En sak som har flere likhetstrekk med Boot Boys-dommen og som viser hva som skal til for at en integritetskrenkende ytring skal være en «hatefull ytring» jf. straffeloven § 185, er Rt. 2007 s. 1807 (Vigrid-kjennelsen). Saken gjaldt spørsmål om tiltalte kunne straffes for uttalelser gitt i et intervju med VG, om hva han og organisasjonen Vigrid mente om jødene. Han hadde uttalt at Vigrid ønsket å overta makten i samfunnet og at jødene skulle «renskes ut». Han hadde også sagt at «jødene er hovedfienden», at Vigrid fikk kamptrening, og at han ikke ville beklaget hvis noe skjer med folk han ikke ønsker her i landet.⁸⁶ En enstemmig Høyesterett mente at utsagnene innebar en trussel om at vold og tvang kunne bli benyttet, og dømte tiltalte for overtredelse av straffeloven 1902 § 135 a.⁸⁷

I Vigrid-kjennelsen hadde tiltaltes forsvarer argumentert for at ytringene må komme frem i offentligheten for å kunne motsies. Argumentet må forstås i lys av ytringsfrihetens sannhetsprinsipp. I forarbeidene til Grunnloven § 100 ble det fremhevet at «(...) utgangspunktet fortsatt bør være slik at diskriminerende holdninger så langt det er mulig bør bekjempes ved at de uønskede holdningene kommer til uttrykk offentlig og imøtegå». ⁸⁸ Høyesterett lot imidlertid ikke dette få avgjørende vekt. Domstolen viste til at flertallet i kontroll- og konstitusjonskomiteen også fremhevet at ytringsfriheten må sette «nødvendige

⁸² CERD/C/67/D/30/2003 avsnitt 3.1

⁸³ *Ibid.* avsnitt 11

⁸⁴ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 248-249 og 343 og Innst. S. nr. 270 (2003-2004) s. 31

⁸⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 249

⁸⁶ Rt. 2007 s. 1807 avsnitt 3

⁸⁷ *Ibid.* avsnitt 39-41

⁸⁸ Innst. S. nr. 270 (2003-2004) s. 31

grenser for kvalifisert krenkende uttalelser som hetser minoritetene» og at terskelen som er lagt til grunn for anvendelse av bestemmelsen i rettspraksis «synes noe høy».⁸⁹

Det er grunn til å merke seg at Høyesterett ikke tok utgangspunkt i ordlyden til Grunnloven § 100. Grunnloven § 100 nyter større demokratisk legitimitet enn uttalelser fra kontroll- og konstitusjonskomiteen, særlig på grunn av måten grunnlovsbestemmelser vedtas.⁹⁰ Videre kan synet på hvilken gjennomslagskraft ytringsfriheten skal ha i forhold til andre interesser variere utfra Stortingets sammensetning, og følgelig sammensetningen i kontroll- og konstitusjonskomiteen.⁹¹ Ordlyden i Grunnloven § 100 legger imidlertid opp til en avveining mellom ytringsfrihetshensynene og andre motstående hensyn. Avveiningen Høyesterett foretok var i samsvar med retningslinjene i tidligere rettspraksis og lovgivers intensjoner.⁹² Konklusjonen kan derfor forsvares, all den tid det var tale om ytringer som oppfordret til integritetskrenkelser mot noen på grunn av deres etnisitet og religion. Videre ble konklusjonen underbygget med henvisning til Norges forpliktelser etter RDK artikkel 4 og SP artikkel 20.⁹³

Høyesterett har ennå ikke behandlet tilsvarende ytringer rettet mot noen på grunn av deres sekulære livssyn. Ytringer som innebærer oppfordring til eller godkjenning av tvangssterilisering eller vold mot humanetikere, vil kunne være like krenkende som der slike ytringer fremsettes overfor jøder eller mørkhudede. Det sentrale blir å fastslå om ytringen faktisk innebærer en oppfordring eller godkjenning av vold eller integritetskrenkelse, og hvilket vern ytringen har etter ytringsfriheten i det konkrete tilfellet.

4.3 Menneskeverdiskrenkende ytringer

4.3.1 Introduksjon

Det er ikke kun ytringer som oppfordrer til eller gir tilslutning til integritetskrenkelser som kan være så kvalifisert krenkende at de er en «hatefull ytring» jf. straffeloven § 185. I

⁸⁹ Rt. 2007 s. 1807 avsnitt 36

⁹⁰ Jf. Grunnloven § 121 som blant annet krever to tredjedels flertall i Stortinget for å vedta en endring av Grunnloven.

⁹¹ Anine Kierulf «Hvilken rolle spiller Grunnloven § 100 i Høyesteretts ytringsfrihetspraksis?» *LOR-2012-131*, 2012, s. 143-144

⁹² *Ibid.* s. 144

⁹³ Rt. 2007 s. 1807 avsnitt 32

høyesterettspraksis er det lagt til grunn at også utsagn som innebærer en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd, vil kunne være straffbare.⁹⁴

Spørsmålet blir hva som skal til for at en ytring fremsatt overfor noen på grunn av deres etnisitet eller religion innebærer en grov nedvurdering av gruppens menneskeverd slik at ytringen er en «hatefull ytring» i straffeloven § 185.

De første tilfellene som her skal redegjøres for og vurderes, gjelder menneskeverdiskrenkende ytringer som ikke er av politisk eller samfunnsmessig art. Deretter vil jeg vurdere de tilfeller hvor de menneskeverdiskrenkende uttalelsene også har politisk eller samfunnsmessig innhold.

4.3.2 Rene menneskeverdiskrenkende ytringer

Praksis fra EMD er svært nytterettet. Saken *Ivanov v. Russia*⁹⁵ illustrerer at sjikanerende rasistiske ytringer nyter et svakt vern etter EMK artikkel 10. Saken gjaldt spørsmål om Russland hadde krenket artikkel 10 fordi Ivanov var straffedømt for å ha fremsatt hatefulle, nedverdiggende utsagn mot jøder i en avis. Han hadde blant annet skrevet at jødene var grunnen til sosial, økonomisk og politisk ubehag i Russland. EMD fant at ytringene ikke var beskyttet av EMK artikkel 10, jf. 17.⁹⁶ Klagen ble derfor avvist. Avgjørelsen illustrerer at å vektlegge ytringens nytteverdi, slik at rene menneskeverdiskrenkende, rasistiske ytringer ikke nyter et sterkt ytringsfrihetsvern, ikke er problematisk i relasjon til Norges internasjonale forpliktelser etter EMK artikkel 10. Siden SP artikkel 19 er antatt å gi ytringsfriheten samme vern som EMK artikkel 10, er det heller ikke problematisk i relasjon til Norges forpliktelser etter SP artikkel 19 å gjøre inngrep i en slik ytring.

I høyesterettspraksis har også rene menneskeverdiskrenkende ytringer blitt vurdert opp mot Grunnloven § 100. Rt. 2012. s. 536 (Dørvakt-dommen) gjaldt spørsmål om tiltalte kunne straffes etter straffeloven 1902 § 135 a, for uttalelser han hadde fremsatt overfor en mørkhudet dørvakt. Dørvakten hadde nektet tiltalte adgang til utestedet fordi han var beruset. Tiltalte hadde kalt dørvakten «jævla neger» og «jævla svarting», og spurt dørvaktens sjef om «hvor lenge han hadde tenkt til å la en neger styre døren til utestedet».⁹⁷ Høyesterett mente at

⁹⁴ Eksempelvis Rt. 2012. s. 536 avsnitt 38 med videre henvisninger. Jeg drøfter avgjørelsen i det følgende.

⁹⁵ Saksnummer: 35222/04, (20.02.07)

⁹⁶ *Ibid.* s. 4

⁹⁷ Rt. 2012 s. 536 avsnitt 11

ytringene måtte forstås slik at tiltalte mente det ikke var forsvarlig å la mørkhudede vokte døren til utestedet. Ytringene ble ansett for å være en grov nedvurdering av gruppens menneskeverd.⁹⁸ Tiltalte ble dømt av en enstemmig Høyesterett.

Om avveiningen mot ytringsfriheten uttalte Høyesterett at «[s]ituasjonen har ikke hatt noe til felles med den kjerneverdi ytringsfriheten skal beskytte, nemlig det frie ordskiftet».⁹⁹ De sjikanerende ytringer som her omtales, vil ikke fremme demokrati. Tvert imot vil slike ytringer kunne skape uro og rokke ved sentrale demokratiske verdier, som at alle har like friheter og er like mye verdt. Hensynene bak vernet mot hatefulle ytringer gjør seg sterkt gjeldende, og underbygger Høyesteretts konklusjon.

Mot dette kan det argumenteres for at holdningene som kommer til uttrykk gjennom slike ytringer ikke vil kunne imøtegås om de ikke bringes frem i offentligheten. Argumentet fremheves med tyngde i forarbeidene til Grunnloven § 100.¹⁰⁰ Det fremheves også at argumentet om likeverd må «brukes med stor forsiktighet».¹⁰¹

Samtidig understrekes viktigheten av at bestemmelsen om hatefulle ytringer setter grenser for ytringer som hetser minoriteter.¹⁰² Høyesterett vektla særlig at yrkesgruppen dørvakter er avhengig av respekt fra gjester.¹⁰³ Domfellelse i et tilfelle som dette vil også kunne bidra til at Norge oppfyller sine forpliktelser etter RDK artikkel 4 om at ytringer om rasemessig overlegenhet skal straffeforfølges.

Høyesterett uttalte videre at «[u]tsagn som i vår sak, nyter i så måte et beskjedent Grunnlovsværn – om noe vern overhodet vurdert opp mot diskrimineringsvernet».¹⁰⁴ Domstolen problematiserte imidlertid ikke forholdet til ytringsfrihetens begrunnelse i «individets frie meningsdannelse» ved vurderingen av ytringens straffbarhet. Ordlyden «individets frie meningsdannelse» gir ikke klare indikasjoner på hvilket individbegrep som skal legges til grunn. En mulig tolkning er at det skal legges til grunn et individbegrep som

⁹⁸ *Ibid.* avsnitt 23 og 38

⁹⁹ *Ibid.* avsnitt 38

¹⁰⁰ NOU 1999:27 s.151

¹⁰¹ Innst. S. nr. 270 (2003-2004) s. 30

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Rt 2012 s. 536 avsnitt 38

¹⁰⁴ *Ibid.*

fremholdt av filosof John Locke, om at «individet er født med ukrenkelige, føropolitiske rettigheter til frihet i handling såvel (sic) som i talehandling» og at denne rett bare kan innskrenkes ved at andres rett til tilsvarende rett krenkes.¹⁰⁵ Et slikt individbegrep beskytter alle ytringer, også de menneskeverdtkrenkende ytringer.¹⁰⁶ Dette kan tale for at ytringen nøt en viss beskyttelse etter ytringsfriheten.

Ifølge forarbeidene skal imidlertid individbegrepet i Grunnloven § 100 ses i lys av det myndige menneske.¹⁰⁷ Dette medfører at ytringenes art tillegges mer vekt.¹⁰⁸ Ifølge forarbeidene er det særlig «(...) ytringer som angår forhold som det forventes at vi som samfunnsborgere tar stilling til av samfunnsmessig, moralsk og kulturell art, og der det forutsettes bruk av felles fornuft i et offentlig rom» som har beskyttelse etter denne begrunnelsen.¹⁰⁹

Det kan stilles spørsmål om ordlyden «individets frie meningsdannelse» kan tolkes innskrenkende slik at individ skal forstås som «myndig individ» med den følge at arten av ytringen har betydning for hvilket vern den har etter § 100 tredje ledd.

På den ene siden er Grunnloven § 100 satt til å verne individets friheter. Grunnloven nyter sterk demokratisk legitimitet, og forutberegnelighetshensynet gjør seg særlig sterkt gjeldende. Prinsipielt sett kan det derfor argumenteres mot en innskrenkende tolkning av ordlyden.

På den annen side er Grunnloven § 100 en bestemmelse som bevisst er vagt formulert. Lovgiverviljen om at begrunnelsen skal ses i lys av det myndige menneske er klart formulert i forarbeidene, også slik at ytringens art får betydning for hvilket vern den har. Argumentene for å verne den frie meningsdannelse er begrunnet i at det i moderne samfunn er viktig å «utvikle evnen til å finne seg selv ved å sette seg inn i andres situasjon og gjøre den andres blick til sitt».¹¹⁰ Det fremheves at staten må vurdere innholdet i ytringene ved vurderingen av hvilket beskyttelsesvern de har, for å hindre at sentrale verdier i moderne samfunn går til

¹⁰⁵ NOU 1999:27 s. 22

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ *Ibid.* (min kursivering)

¹¹⁰ *Ibid.*

spille. Begrunnelsen er godt fundert i den europeiske rettstradisjon.¹¹¹ At lovgiverviljen er klart formulert og grundig drøftet, taler for å tolke bestemmelsen innskrenkende. Et annet argument for å tillegge forarbeidene vekt ved tolkningen av Grunnloven § 100 er at forarbeidene er relativt nye.¹¹²

Samlet sett er det således gode grunner til å tolke «individets frie meningsdannelse» i lys av forarbeidenes syn på det myndige mennesket, slik at ytringens art får betydning for dens vern etter bestemmelsen. Rene menneskeverdkrenkende ytringer fremsatt overfor noen på grunn av deres etnisitet eller religion gjelder ikke et forhold det forventes at vi samfunnsborgere tar stilling til av moralsk eller samfunnsmessig karakter. Derfor gjør heller ikke ytringsfrihetens tredje begrunnelse, «individets frie meningsdannelse», seg gjeldende der en mørkhet kalles en «jævla neger» eller «jævla svarting» i sjikanehensikt. Poenget understøtter også Høyesteretts konklusjon.

En sak som i likhet med Dørvakt-dommen gjaldt rene menneskeverdkrenkende ytringer, er HR-2018-674-A (Krangel på byen-dommen). Saken gjaldt spørsmål om en person kunne straffes etter straffeloven 1902 § 135 a for å ha kalt en somalier «jævla neger» og «jævla svarting» flere ganger under en opphetet krangel de to hadde på byen. Høyesterett mente at bruken av «jævla neger», var et budskap med klart nedsettende innhold, og at det innebar «en grov nedvurdering av fornærmede utfra hans hudfarge».¹¹³ Tiltalte ble dømt av en enstemmig Høyesterett. Om avveiningen mot ytringsfriheten viste Høyesterett til uttalelsene i Dørvakt-dommen.¹¹⁴ Jeg viser til drøftelsen av Dørvakt-dommen ovenfor. I Krangel på byen-dommen fant imidlertid Høyesterett at ytringene lå i straffebestemmelsens nedre sjikt. Terskelen blir høyere for å anvende straffebestemmelsen når fornærmede bidrar til konflikten.¹¹⁵

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² Argumentet fremheves også av Kyrre Eggen (2002) s. 267

¹¹³ HR-2018-674-A avsnitt 13

¹¹⁴ *Ibid.* avsnitt 15-19

¹¹⁵ *Ibid.* avsnitt 20

4.3.3 Menneskeverdskrenkende ytringer av politisk eller samfunnsmessig karakter

Ovenfor har jeg redegjort for tilfeller hvor de menneskeverdskrenkende ytringene ikke har politisk eller samfunnsmessig innhold. I det følgende skal jeg undersøke om ytringen nyter sterkere ytringsfrihetsvern når den også har politisk eller samfunnsmessig innhold.

Førstvoterende i Kjuus-kjennelsen fant at ytringene Kjuus hadde fremsatt var straffbare fordi de gjaldt noe langt mer enn en «Norge for nordmenn-holdning».¹¹⁶ Ytringer som «Norge for nordmenn» kan nok oppfattes som nedverdiggende av personer av utenlandsk avstamning, men vil ikke være så kvalifisert krenkende at de er en «hatefull ytring» jf. straffeloven § 185. Årsaken til at slike ytringer ikke oppfyller straffelovens vilkår, må særlig forstås i lys av ytringsfrihetens sannhets- og demokratiprinsipp, og at slike ytringer er frimodige ytringer om statsstyret og derfor nyter et sterkt ytringsfrihetsvern.

I likhet med ytringer som «Norge for nordmenn», vil ytringer som innebærer en tilslutning til nazismen være vernet av ytringsfriheten. I Boot Boys-dommen mente flertallet at ytringene innebar en tilslutning til nazismen. Flertallet fremhevet at ytringene var «sterkt nedsettende og krenkende – og usanne»,¹¹⁷ men mente likevel at terskelen for straffbarhet ikke var nådd. I denne sammenheng fremhevet de at «(...) det fremsettes ikke trusler og gis heller ikke på annen måte anvisning på konkrete tiltak».¹¹⁸ Det kan virke som at Høyesteretts flertall i Boot Boys-dommen lot det være avgjørende at ytringene etter deres mening ikke kunne tolkes som en oppfordring til integritetskrenkelser. Mindretallet i Boot Boys-dommen mente derimot at ytringenes grovt diskriminerende budskap var tilstrekkelig for å gjøre inngrep i ytringsfriheten. I denne sammenheng fremhevet de hensynet bak vernet mot hatefulle ytringer, om at ytringen var egnet til å skape uro blant befolkningen.¹¹⁹

På samme måte som mindretallet i Boot Boys-dommen, fant Høyesterett i Vigrid-kjennelsen at tiltaltes ytringer om at jødene «ikke er mennesker» men «parasitter som skal renskes ut» innebar en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd. Tiltaltes ytringer var straffbare etter straffeloven 1902 § 135 a også etter dette alternativet.¹²⁰

¹¹⁶ Rt. 1997 s. 1821 s. 1832

¹¹⁷ Rt. 2002 s. 1618 s.1629

¹¹⁸ Rt. 2002 s. 1618 s. 1620-1630

¹¹⁹ *Ibid.* s. 1637

¹²⁰ Rt. 2007 s. 1807 avsnitt 43

En annen dom som er interessant for å belyse den ulike ytringsfrihetsbeskyttelsen menneskeverdiskrenkende ytringer og krenkende ytringer som har et politisk budskap har, er Rt. 1981 s. 1305 (Løpeseddel-dommen). Saken gjaldt spørsmål om tiltalte kunne dømmes for nedsettende uttalelser om islam og muslimer fremsatt i tre løpesedler. Høyesterett trakk et tydelig skille mellom uttalelsene om islam og om norsk innvandringspolitikk og de sterkt nedsettende uttalelsene om de muslimske innvandrerne.¹²¹ Tiltalte hadde skrevet at muslimene tjente betydelige midler på narkotikahandel og skrev at «islamittene kommer for å gjøre krav på våre rettigheter, da det etter Koranens bud ikke er synd å stjele fra den hvite rase».¹²² Videre var fremmedarbeiderne omtalt med sterkt belastende uttrykk.¹²³ Høyesterett forkastet enstemmig tiltaltes anke over lovanvendelsen. Ytringene om muslimer ble rammet av straffeloven 1902 § 135 a.

Høyesterett uttalte at selv om straffeloven 1902 §135 a må «anvendes med forsiktighet», ville ikke bestemmelsen gi et tilstrekkelig vern om man ikke domfelte tiltalte for de nedsettende ytringene om muslimene.¹²⁴ Det ble ikke direkte uttalt at det var tale om en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd, noe som kan forklares med at denne rettsstridsgrensen først uttrykkelig ble oppstilt av Høyesterett i en senere avgjørelse.¹²⁵

Om ytringene vedrørende islam fremholdt Høyesterett at disse var «frimodige», og nøt et særlig vern etter ytringsfriheten. Slik er rettstilstanden fortsatt. Ytringer som kritiserer en religion eller et livssyn, er ikke i seg selv en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd, selv om de kan anses som støtende for gruppen som bekjenner seg en slik tro. Tilsvarende kan gjelde ytringer som setter bestemte etniske grupper i et dårlig lys. Et eksempel på sistnevnte er rapporten Statistisk sentralbyrå lanserte i 2017, som viste at det var flere registrerte gjerningspersoner med innvandrerbakgrunn enn hos befolkningen forøvrig.¹²⁶

¹²¹ Rt. 1981 s. 1305 s.1313

¹²² *Ibid.* s. 1315

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ Rt. 1981 s. 1305 s. 1316

¹²⁵ Rt. 2002 s. 1618 s. 1624

¹²⁶ Andersen, Synøve mfl. «Kriminalitet blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre», SSB, (2017) s. 4

5 Tolkning av hatefulle ytringer

5.1 Introduksjon

Som fremstillingen har vist har det tolkningsresultatet som legges til grunn etter en tolkning av ytringen betydning for om den er en «hatefull ytring» jf. straffeloven § 185. Det er dommerens oppgave å avgjøre om en ytring er en “hatefull ytring”. Det finnes egne vitenskaper for tolkning av ytringer og tekster, som har som målsetting å finne ytringers meningsinnhold. Semantikk er læren om språkets innhold, og ord eller setningers betydning.¹²⁷ Hermeneutikk er læren om fortolkning av tekster.¹²⁸ I saker om tolkning av ytringer etter bestemmelsen om hatefulle ytringer, har Høyesterett flere ganger uttalt at tolkningen er en del av rettsanvendelsen hvor de har full kompetanse og ikke er bundet av tidligere instansers tolkningsresultat.¹²⁹ Likevel er ikke formalkompetanse i språktolkning en del av juristutdanningen. I dette kapitlet redegjør jeg for og drøfter tolkningsprinsippene Høyesterett benytter ved fastleggelse av meningsinnholdet i en potensielt hatefull ytring.

5.2 Utgangspunktet: Den alminnelige leser/tilhørers oppfatning

Høyesterett har i en rekke avgjørelser etter straffeloven 1902 § 135 a uttalt at ved tolkningen av ytringer, må det tas utgangspunkt i hvordan den alminnelige leser eller tilhører ville forstått ytringen.¹³⁰ Tolkningsprinsippet gjentas senest av Høyesterett i Krangel på byen-dommen.¹³¹ Vurderingen av om symbolbruk er straffbart beror også på hvordan allmennheten oppfatter den.¹³²

Tolkningsprinsippet som her omtales kan sammenliknes med tolkningsnormen Høyesterett brukte da de tolket ærekrenkende uttrykk etter straffeloven 1902 § 247. Røv-dommen, inntatt i Rt. 1994 s. 348, gjaldt spørsmålet om Bergens Tidende kunne straffes for ærekrenkende uttalelser om en plastisk kirurg. Høyesterett uttrykte at «[v]ed tolkingen av reportasjene må man ta utgangspunkt i det totalinntrykk de vil gjøre på den alminnelige leser».¹³³ I Røv-dommen ble det ikke gitt informasjon om hvilke egenskaper den alminnelige leseren har, men

¹²⁷ Store norske leksikon, 23. mai 2018, «semantikk», lest 10.12.18 URL: <https://snl.no/semantikk>

¹²⁸ Store norske leksikon, 20. februar 2018, «hermeneutikk», lest 10.12.18 URL: <https://snl.no/hermeneutikk>

¹²⁹ HR-2018-674-A avsnitt 12, med henvisning til Rt.1997 s. 1821 s. 1826 og Rt. 2002 s. 1618 s. 1626

¹³⁰ Se f.eks. Rt. 2012 536 avsnitt 18, Rt. 1997 s. 1821 s. 1826

¹³¹ HR-2018-674-A avsnitt 12

¹³² Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) s. 43

¹³³ Rt. 1994 s. 348 s. 354

Høyesterett fremhevet at det skulle «legge[s] større vekt på overskrifter og ingresser samt billedmaterialet enn på det som står med vanlig trykk»¹³⁴

Man kan være kritisk til tolkningsprinsippet «den alminnelige leser/tilhørers oppfatning». Tolkningsprinsippet sier i seg selv lite om tolkningen. Det kan derfor argumenteres for at det sentrale må være å få frem hvilke egenskaper en slik alminnelig person tillegges i den enkelte sak.¹³⁵ I høyesterettspraksis etter straffeloven 1902 § 135 a sies det imidlertid noe om hvilke egenskaper en alminnelig tilhører/leser tillegges.

I Løpeseddel-dommen uttalte Høyesterett at det må «legges vesentlig vekt på det meningsinnhold de enkelte utsagn umiddelbart formidler til den ikke helt spesielt ettertenksomme leser». En noe liknende retningslinje kan spores i Dørvakt-dommen. Der uttalte Høyesterett, etter å ha sagt at tolkningen må ta utgangspunkt i hvordan den alminnelige tilhører vil forstå ytringen, at «[v]ed korte, muntlige uttalelser vil tilhørernes umiddelbare forståelse – det vil si oppfatning uten nevneverdig tankemessig bearbeidelse – av det som blir sagt, være det sentrale for fastleggelsen av meningsinnholdet».¹³⁶

I høyesterettspraksis sies det altså noe om hvor (lite) grundig en rettsanvender skal legge til grunn at en alminnelig person har lest en artikkel eller tenkt over utsagn som har blitt ytret. Likevel må man ikke forledes til å tro at det alltid finnes en «objektiv sannhet» ved tolkning av ytringer, som den alminnelige leser legger til grunn.¹³⁷ Hva A legger til grunn etter å ha skimlest en artikkel, er ikke nødvendigvis det samme som B gjør. Tilsvarende kan A og B ha ulik oppfatning om hvordan et muntlig utsagn forstås uten særlig tankemessig bearbeidelse.

På den annen side kan tolkningsprinsippet om at ytringen må ses i lys av hvordan en alminnelig leser/person ville forstått den, bevisstgjøre rettsanvenderen på å tilstrebe objektivitet. Slik sett er det et viktig tolkningsprinsipp. Videre må tolkningsprinsippet ses i lys av andre tolkningsprinsipper som Høyesterett og lovgiver har fremholdt som relevante.

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Anine Kierulf og Vidar Strømme «Tolkning og injurier», *LOR-2004-474*, 2004, s. 476

¹³⁶ Rt. 2012 s. 536 avsnitt 18 og 19

¹³⁷ Kierulf og Strømme (2004) s. 483

5.3 Fra tekstuell til kontekstuell tolkning

Høyesterett har uttalt at ordlyden får sentral betydning ved fastleggelsen av ytringens meningsinnhold.¹³⁸ Gjennom sin praksis har domstolen likevel benyttet ulike fremgangsmåter ved tolkningen av ytringenes ordlyd. I noen saker har Høyesterett praktisert en streng ordlydsfortolkning av de omstridte ytringene. En slik tolkning kalles tekstuell tolkning.¹³⁹ Ved tekstuell tolkning utgjør ytringens ordlyd yttergrensen for det tolkningsresultatet som kan legges til grunn.¹⁴⁰ Tolkningsresultatet har da direkte og klar støtte i ytringens ordlyd.

I andre saker har domstolen lagt til grunn at det ikke skal foretas en streng, logisk analyse av innholdet i ytringene, slik at ordlyden ikke utgjør en yttergrense for tolkningsresultatet.¹⁴¹ En slik tolkning åpner i større grad for å vektlegge konteksten ytringen er fremsatt i, og kalles derfor kontekstuell tolkning.¹⁴² Kontekstuell tolkning kan særlig spores i nyere rettspraksis.

Boot Boys-dommen er godt egnet til å illustrere forskjellen mellom tekstuell og kontekstuell tolkning.¹⁴³ Flertallet la til grunn en tekstuell tolkning, mens mindretallet la til grunn en kontekstuell tolkning.

Flertallet tolket tiltaltes ytringer om jøder, Hitler og Hess som en tilslutning til nazismen. Om tolkningen uttalte førstvoterende, etter å ha fremholdt at ordlyden blir sentral ved tolkning av korte muntlige appeller, at «[e]t hovedspørsmål i saken er i hvilken grad man ut fra sammenhengen kan innfortolke et meningsinnhold som ikke er direkte uttalt». Han uttalte videre:

«Jeg finner det for min del klart at rettssikkerhetshensyn, særlig hensynet til forutberegnelighet, tilsier forsiktighet med utvidende tolking ut fra sammenhengen. I forhold til straffbare ytringer må poenget være at man bare kan straffes for det man har uttalt, ikke hva man kunne tenkes å ha uttalt. Det følger etter mitt syn også av hensynet til ytringsfriheten at

¹³⁸ Rt. 2002 s. 1618 s. 1627.

¹³⁹ Begrepet «tekstuell tolkning» er hentet fra Bjørnar Borviks artikkel «Grunnlova § 100 og vernet mot rasistiske ytringar», *Nordisk tidsskrift for menneskerettigheter*, 2005, s. 161

¹⁴⁰ Borvik (2011) s. 250

¹⁴¹ Rt. 1981 s. 1305 s. 1315

¹⁴² Borvik (2005) s. 163

¹⁴³ Borvik (2005) s. 161 fremhever at det også ble lagt til grunn en tekstuell tolkning i Rt. 1977 s. 114 (Lektorkjennelsen) og Rt. 1978 s. 1072 (Leserbrev). Oppgaven avgrenses som nevnt mot en nærmere behandling av disse dommene.

ingen bør kunne risikere strafferettslig ansvar ved at utsagn tillegges et meningsinnhold som ikke er uttrykkelig uttalt og heller ikke med rimelig stor sikkerhet kan utledes av sammenhengen.»¹⁴⁴

Boot Boys-dommen ble avsagt etter den gamle Grunnloven § 100, men både legalitetsprinsippets begrunnelse i forutberegnelighet og forhindring av maktmisbruk gjør seg gjeldende også etter dagens rettstilstand. Det vil kunne være en omgåelse av legalitetsprinsippet dersom en rettsanvender foretar en vid kontekstuell tolkning av ytringen, slik at den oppfyller vilkåret «hatefull ytring», uten at tolkningsresultatet følger av ytringen selv.¹⁴⁵ Det er et like stort rettssikkerhetsproblem for en som er tiltalt for å ha fremsatt en hatefull ytring om loven tolkes utvidende slik at ytringen passerer lovens terskel, som at ytringen tolkes slik at den passerer lovens terskel.¹⁴⁶ Men det er først når rettsanvenderen foretar en fri tolkning av ytringen, det kan sammenliknes med en utvidende tolkning av loven. Hensynet til forutberegnelighet og forhindring av maktmisbruk kan anses ivaretatt der ytringene tolkes i konteksten de er fremsatt.¹⁴⁷ Det problematiske med Høyesteretts flertalls tolkning av uttalelsene i Boot Boys-dommen er at de ikke tilla konteksten ytringen var fremsatt i noen vekt. Dommen ble derfor kritisert, fordi en tekstuell tolkning, hvor ytringene ikke ses i lys av den konteksten de er fremsatt i, vil kunne gi ytringsfriheten et svært vidt spillerom i forhold til vernet mot hatefulle ytringer.¹⁴⁸

Videre kan ytringer ha et ulikt meningsinnhold utfra konteksten de er fremsatt i. Ordene «jævla neger» betyr ikke nødvendigvis det samme der det fremsettes overfor en mørkhudet i ren sjikanehensikt, som der det fremsettes på satireprogrammet Nytt på Nytt. Å tolke ytringer i kontekst kan derfor være viktig for å ivareta den enkeltes ytringsfrihet. Flertallet i Boot Boys-dommen reflekterte heller ikke over denne nyansen.

Mindretallsvotumet i Boot Boys-dommen reflekterer behovet for å tolke ytringer i konteksten de er fremsatt. Annenvoterende sluttet seg til førstvoterendes uttalelse om at tiltalte i utgangspunktet skal straffes for det vedkommende har uttalt, men sa videre:

¹⁴⁴ Rt. 2002 s. 1618 s. 1627

¹⁴⁵ Kyrre Eggen, «Kjuus-saken– rasediskriminering og ytringsfrihet» *LOR-1998-259*, 1998, s. 263

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ Se f.eks. Rt. 2012 s. 536 avsnitt 19-20 og Kyrre Eggen (1998), s. 263

¹⁴⁸ Borvik (2011) s. 259

«(...) på den annen side kan det heller ikke være holdbart å foreta en ren ordfortolkning, som ut fra situasjonen gir et helt annet meningsinnhold enn det tilhørerne vil legge i utsagnene sett under ett».¹⁴⁹

Da saken ble klaget inn til CERD, foretok komitéen en vurdering av om tiltaltes uttalelser, riktig tolket, ble omfattet av artikkel 4 i RDK, og hvis så, om de var beskyttet av ytringsfriheten etter artikkel 5.¹⁵⁰ Komiteen var uenig med Høyesteretts flertall om hvordan tiltaltes ytringer skulle forstås. Komiteen anså uttalelsene for å inneholde oppfordring til rasediskriminering, om ikke til vold. På grunn av dette tolkningsresultatet, ble Norge dømt for brudd på artikkel 4.¹⁵¹

I forarbeidene til Grunnloven § 100 drøftet Justisdepartementet om lovgiverne og domstolene var bundet av tolkningsprinsippene som ble lagt til grunn av flertallet i *Boot Boys*-dommen. Departementet besvarte spørsmålet benektende, og skrev at grunnlovsbestemmelsen «ikke [bør]være til hinder for at disse prinsippene justeres noe».¹⁵²

5.4 Ordlyden må nå tolkes i lys av konteksten den er fremsatt i

Som et resultat av CERD-uttalelsen og de påfølgende lovendringene i Grunnloven § 100 og straffebestemmelsen om hatefulle ytringer, fremgår det nå av forarbeidene til straffeloven § 185 at «tolkningen av en ytring for å vurdere om den rammes av § 185, må skje i lys av den konteksten ytringen er fremsatt i».¹⁵³ At ytringene skal tolkes i lys av konteksten de er fremsatt i, fremheves sist av Høyesterett i *Krangel på byen*-dommen.¹⁵⁴

At ytringene skal tolkes i konteksten de er fremsatt i, er i tråd med EMDs tolkningsmetode. Det er relevant og se hen til EMDs tolkningsmetode for ytringer, fordi hensynet til effektiv håndhevelse av ytringsfriheten, medfører at EMD ikke er bundet av de nasjonale domstolenes

¹⁴⁹ *Ibid.* s. 1632

¹⁵⁰ CERD/C/67/D/30/2003, avsnitt 10.4

¹⁵¹ *Ibid.* avsnitt 11

¹⁵² St.meld. nr. 26 (2003-2004) s. 73

¹⁵³ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 343

¹⁵⁴ HR-2018-674-A avsnitt 12.

tolkningsresultat for ytringer.¹⁵⁵ Domstolen overprøver ikke medlemsstatenes bevisvurderinger, men foretar selvstendige tolkninger av ytringer for å sikre at artikkel 10 ikke krenkes. EMD har foretatt selvstendige tolkninger av hatefulle ytringer fremsatt overfor noen på grunn av deres etnisitet eller religion.¹⁵⁶

Dommen *M'Bala M'Bala v. France* illustrerer at EMD tolker ytringer i lys av den konteksten de er fremsatt i. Saken gjaldt spørsmål om Frankrike hadde begått brudd på EMK artikkel 10 da komiker M'Bala ble straffedømt for offentlig å ha forhånet jødene på et show. Bakgrunnen for domfellelsen var at M'Bala hadde uttalt at showet, av en anmelder, var omtalt som «den største antisemittiske samlingen siden andre verdenskrig», og at han derfor hadde forbedringspotensial. Han inviterte en kjent holocaustfornekter på scenen og ga ham en pris. Prisen ble utdelt av en skuespiller ikledd tilsvarende klær som de klærne jødene ble pålagt å bruke under krigen. Om tolkningsprinsippene henviste domstolen til en tidligere storkammeravgjørelse, og gjentok at i relasjon til EMK artikkel 10, må nedsettende ytringer vurderes i lys av både omstendighetene og konteksten de er fremsatt i.¹⁵⁷

Domstolen lot det ikke være avgjørende at sketsjen ble fremført av en komiker. Den vektla at M'Bala hadde sagt at han ville overgå seg selv fra den tidligere forestillingen og at publikums reaksjoner tilsa at mange opplevde hele sketsjen som antisemittistisk.¹⁵⁸ Retten la til grunn at M'Bala gjennom sketsjen hadde hyllet holocaustfornekteren og gitt ham en taleplattform. Konklusjonen var at han ikke hadde beskyttelse etter EMK artikkel 10 jf. 17. Klagen ble derfor avvist.

Både uttalelsen fra CERD og den ovennevnte EMD-dommen viser at det ikke er problematisk i relasjon til Norges internasjonale forpliktelser at ytringer etter norsk rett tolkes i den konteksten de er fremsatt i. Tvert imot må ytringer tolkes i kontekst, for å hindre at Norge begår brudd på sine internasjonale forpliktelser. I det følgende vil jeg redegjøre for hva det er adgang til å vektlegge når en ytring skal tolkes i den konteksten den er fremsatt i.

¹⁵⁵ Eggen (2002) s. 405. Eksemplet han viser til gjelder ærekrenkende ytringer, men begrunnelsen gjør seg gjeldende også for hatefulle ytringer.

¹⁵⁶ Se f.eks. *J. Glimmerveen and J. Hagenbeek v. the Netherlands* s. 9 og Saksnummer 25239/13, (20.10.15), *M'Bala M'Bala v. France* avsnitt 35-39

¹⁵⁷ *M'Bala M'Bala v. France* avsnitt 37

¹⁵⁸ *Ibid* avsnitt 35-39.

5.4.1 Den øvrige tekst og symbolbruk

I forarbeidene til diskrimineringsloven om etnisitet¹⁵⁹ foretok lovgiver en gjennomgang av det strafferettslige vernet mot hatefulle ytringer. Om tolkningsprinsippene ble det uttalt at: «(...) teksten rundt et diskriminerende utsagn kan ha innvirkning på hvordan det tolkes (...)».¹⁶⁰

Uttalelsen betyr for det første at *andre skriftlige eller muntlige ytringer*, som er fremsatt i sammenheng med den potensielt hatefulle ytringen, kan få betydning for fastleggelsen av ytringens meningsinnhold. En slik tolkningsmetode ble også benyttet av Høyesterett før Boot Boys-dommen, noe Løpeseddel-dommen illustrerer. I dommen foretok Høyesterett en vurdering av løpeseddelens innhold lest i sammenheng.¹⁶¹ Det var det samlede, fordømmende inntrykk løpeseddelene ga om muslimer, som ble avgjørende for at Høyesterett fant at ytringene var hatefulle i straffeloven 1902 § 135 a sin forstand. Avgjørelsen viser at teksten i de omstridte ytringene fortsatt er relevant ved fastleggelse av ytringens meningsinnhold når ytringene tolkes kontekstuellt. Når det likevel åpnes for at ytringene fremsatt i sammenheng med den omstridte ytringen får betydning for tolkningen – slik at ordlyden i de omstridte ytringene ikke utgjør en ytre ramme for tolkningsresultatet –, ivaretas hensynene bak vernet mot hatefulle ytringer. En kontekstuell tolkningsmetode er egnet til å balansere de sentrale motstående hensyn som aktualiseres ved saker etter straffeloven § 185.

I tillegg til teksten rundt det diskriminerende utsagn, viser sammenhengen i straffeloven § 185 at hvis en person ytrer seg muntlig eller skriftlig, mens vedkommende bruker et symbol, kan *symbolbruken* tas i betraktning ved tolkning av ytringen.

Symbolbruk ble tatt inn i lovteksten for å presisere gjeldende rett, som blant annet kom til uttrykk i Rt. 1995 s. 768.¹⁶² Sakens bakgrunn var at en mann hadde snekret sammen og tent på et trekors, for senere å bryte seg inn i en pakistaners kolonialhandel og skrive «pakkis» og «KKK» på veggen. Retten uttalte at «brenningen forsterker i stor grad trusselementet i det som skjedde ved matsenteret og følgene av det».¹⁶³ Videre uttalte domstolen at fordi det er nærhet i tid og sted mellom handlingene, er det «naturlig å betrakte dem i sammenheng i

¹⁵⁹ Lov 21. juni 2013 nr. 60 om etnisitet. Loven er nå erstattet med likestillings- og diskrimineringsloven.

¹⁶⁰ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) s. 189

¹⁶¹ Rt. 1981 s. 1305 s. 1314

¹⁶² Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) s. 43

¹⁶³ Rt. 1994 s. 768 s. 770

forhold til § 135a». ¹⁶⁴ Kjennelsen illustrerer at symbolbruk er et relevant tolkningsmoment ved vurderingen av hvordan en alminnelig person vil forstå en ytring.

I Boot Boys-dommen uttalte førstvoterende at det at flere av deltakerne på demonstrasjonen «(...) var maskert, at det ble ropt «Sieg Heil» osv., ikke kan ha særlig vekt ved tolkingen av As uttalelser». ¹⁶⁵ Uttalelsen er ikke uttrykk for gjeldende rett. Slike forhold får betydning ved tolkingen av ytringen. Sågar vil Hitler-hilsen og hakekors i seg selv ofte være en straffbar ytring. ¹⁶⁶

I det følgende vurderes det om også andre omstendigheter enn ytringene fremsatt i sammenheng med en potensielt hatefull ytring kan få betydning ved tolkingen av ytringen i den konteksten de er fremsatt.

5.4.2 Situasjonen ytringen er fremsatt i

I forarbeidene til diskrimineringsloven om etnisitet heter det videre om tolkingen av hatefulle ytringer at: «(...) om utsagnet er fremført i en debatt eller som slagord i en demonstrasjon kan ha betydning osv». ¹⁶⁷ *Situasjonen* en potensielt hatefull ytring er fremsatt i, kan altså få betydning for fastleggelse av dens meningsinnhold.

At situasjonen ytringene er fremsatt i får betydning for fastleggelsen av meningsinnholdet, kan forklares med at tolkningsprinsippene skal ivareta sentrale sider av både ytringsfriheten og vernet mot hatefulle ytringer. Disse hensynene har ulikt gjennomslag der det er tale om en ytring fremsatt i en politisk debatt og der det er tale om utskjelling av en mørkhudet dørvakt på byen. Vernet mot hatefulle ytringer veier tyngst i det siste tilfellet fordi ytringer fremsatt i debatter gjerne bidrar til offentlig opplysning i større grad enn utskjelling av dørvakter på grunn av deres hudfarge.

I Krangel på byen-dommen hadde forsvaren anført at bruken av «jævla neger» i den sammenheng ytringen ble fremsatt, måtte forstås som ethvert skjellsord. En slik argumentasjon ble også brukt av mindretallet i lagmannsretten som mente at selv om ytringen

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ Rt. 2002 s. 1618 s. 1629

¹⁶⁶ Ot.prp. nr. 109 (2001–2002) s. 43

¹⁶⁷ Ot.prp. nr. 33 (2004–2005) s. 189

objektivt sett er rasistisk og i mange tilfeller vil omfattes, falt den utenfor straffeloven 1902 § 135 a i dette tilfellet på grunn av situasjonen uttalelsen var fremsatt i. Lagmannsrettens mindretall mente at å idømme straff i dette tilfellet ville være å uthule bestemmelsen.¹⁶⁸ En enstemmig Høyesterett var uenig i dette. De mente at budskapet knyttet til hudfarge var klart nedsettende, og at sammenhengen ytringen ble fremsatt i, gjorde at ytringen måtte oppfattes som en grov nedvurdering av fornærmede ut fra hans hudfarge.¹⁶⁹

Selv om Høyesterett i Krangel på byen-dommen fremhevet at sammenhengen ytringen ble fremsatt i, fikk betydning for tolkningen, kan det synes som at sammenhengen i realiteten ikke fikk særlig betydning for tolkningsresultatet. Det kan hevdes at en rasediskriminerende ytring som «jævla neger» som fremsettes i en opphetet krangel mellom to personer, ikke faller inn under straffeloven § 185 sitt formål. Bestemmelsen rammer hatefulle ytringer som er av samme karakter enten de forvoldes mot enkeltpersoner eller grupper.¹⁷⁰ Ytringer som rettes mot et enkeltindivid, som ledd i en opphetet krangel, rammer motparten og er ikke nødvendigvis ment å ramme gruppen individet tilhører. Det finnes imidlertid andre bestemmelser som kan ramme slike ytringer, for eksempel bestemmelsen om hensynsløs adferd i straffeloven § 266 med straffeskjerpelse etter § 77 i) fordi ytringen hadde sin bakgrunn i fornærmedes hudfarge.

På den annen side kan det hevdes at man ikke kan hen vise til hudfargen til en enkeltperson på en nedsettende måte uten at det også vil være nedsettende overfor gruppen som helhet. At det er slik Høyesterett har tolket ytringen, støttes til en viss grad av at retten fremhevet at «lovens formål er å bekjempe rasefordommer ved å beskytte sårbare grupper mot hat og forhånelse» og at «[o]gså den som deltar i en krangel må være beskyttet av diskrimineringsvernet».¹⁷¹

I denne forbindelse kan det vises til en avgjørelse fra Danmarks Østre Landsrett. Utenlandske underrettsdommer har ikke prejudikatsverdi og begrenset rettskildemessig vekt i norsk rett, men kan være interessant som sammenlikningsgrunnlag. Sakens bakgrunn var at ordene «negersvin», «negerbolle» og «sorte svin» ble brukt om en motspiller i en fotballkamp. Retten

¹⁶⁸ LB-2017-21116

¹⁶⁹ HR-2018-674-A avsnitt 13

¹⁷⁰ Innst. O. nr. 42 s. 3

¹⁷¹ HR-2018-674-A avsnitt 20

fant at ytringen var omfattet av den danske straffebestemmelsen om hatefulle ytringer.¹⁷² Den danske straffeloven § 266b forbyr offentlig fremsettelse av uttalelser «ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro (...)». Bestemmelsen har, i likhet med den norske bestemmelsen, sin bakgrunn i RDK.¹⁷³ Retten uttalte at ytringer rettet mot enkeltpersoner kan rammes av bestemmelsen, der uttalelsen samtidig er rettet mot den gruppe som personen tilhører. Domstolen fant at det var tilfellet i saken.¹⁷⁴ Saken har imidlertid blitt utsatt for kritikk. I teorien er det hevdet at ytringen ikke var omfattet av straffebestemmelsen fordi ytringen, utfra sammenhengen den var fremsatt i, ikke kunne tolkes slik at den kunne «generaliseres ud på den relevante gruppe (...)».¹⁷⁵

5.4.3 Ytrerens status

Spørsmålet blir om ytrerens status kan få betydning når man skal fastlegge meningsinnholdet i en potensielt hatefull ytring.

I Vigrid-kjennelsen uttalte domstolen ved tolkning av ytringene at:

«A (...) framstår som leder og talsmann for en aktiv organisasjon bestående av unge mennesker som forbereder seg på den «krigen» som han beskriver. Dette gjør uttalelsene mer truende og skremmende enn om han utelukkende talte på egne vegne».¹⁷⁶

I neste setning konkluderte Høyesterett med at A ga tilslutning til integritetskrenkelser.¹⁷⁷ Det siterte kan tas til inntekt for at det er adgang til å vektlegge tiltaltes status ved tolkning av ytringen. Boot Boys-dommen kan også tale for at ytrerens status kan få betydning for tolkingen. Høyesteretts flertall skrev i Boot Boys-dommen at gruppen til tiltalte var liten og mente dette var et argument mot at gruppens oppførsel må ha vært foruroligende for tilhørerne.¹⁷⁸ Annenvoterende mente derimot at siden det var tale om 30 personer, hvor halvparten var maskert, måtte få betydning i retning av at ytringen var mer skremmende.¹⁷⁹

¹⁷² U 2007.1468 Ø

¹⁷³ LFF 1970-10-07 nr 33 *Ændring af borgerlig straffelov (...)*, punkt 2 avsnitt 1-3.

¹⁷⁴ U 2007.1468 Ø, Rettens bemærkninger, avsnitt 3.

¹⁷⁵ Trine Baumbach, *Strafferet og menneskeret*, 1. utg. (2014) s. 569-570

¹⁷⁶ Rt. 2007 s. 1807 avsnitt 42

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ Rt. 2002 s. 1618 s. 1629

¹⁷⁹ *Ibid.* s. 1632

Ytrerens status kan ha betydning for ytringens gjennomslagskraft. Der en mektig person fremsetter ytringer i det offentlige rom, kan de få større gjennomslagskraft enn om en person med lav status gjør det samme. Hensynet bak vernet mot hatefulle ytringer om å ivareta den offentlige ro og beskytte minoriteter, kan gjøre seg sterkt gjeldende når ytringen fremsettes av mektig person. På den annen side har alle mennesker ytringsfrihet, uavhengig av status. Dersom rettsanvenderen går langt i å vektlegge status i tolkningen i retning av at ytringen er mer straffverdig, vil dette kunne gå på bekostning av utgangspunktet om at enhver har ytringsfrihet. I de ovennevnte sakene var imidlertid ikke statusen avgjørende for tolkningsresultatet. Det var ett av flere tolkningsmomenter som fikk betydning når ytringene skulle tolkes i den konteksten de var fremsatt.

5.5 Ytrerens motiv

Neste spørsmål er om ytrerens motiv får betydning ved fastleggelse av innholdet i en potensielt hateful ytring.

Ordlyden i straffeloven § 185 stiller krav om at den hatefulle ytringen må være fremsatt forsettlig eller grovt uaktsomt. Definisjonen av hva som er en hateful ytring, er imidlertid ikke knyttet til ytrerens motiv. Dette kan tilsi at det ikke skal ha betydning om ytrerens motiv var å rasediskriminere, ved tolkningen av ytringen. I høyesterettspraksis kan det imidlertid virke som at motivet har fått betydning ved tolkningen. Kjuus-kjennelsen kan tas til inntekt for dette.¹⁸⁰

Kjuus' tidligere uttalelser sett i sammenheng med partiets formål om at Norge skal være for det de definerte som nordmenn, kan tale for at partiets motiv var at det var mørkhudede som skulle tvangssteriliseres.¹⁸¹ Videre kan navnet «Hvit Valgallianse» tilsi at motivet til partiet var å holde landet hvitt og fritt for mørkhudede.¹⁸²

Formålet var imidlertid formulert slik at de rammet alle som ikke var omfattet av partiets definisjon av nordmenn – for eksempel også svensker. Kjuus-kjennelsen er kritisert for

¹⁸⁰ Eggen (2002) s. 415

¹⁸¹ Eggen (1998) s. 263

¹⁸² Asbjørn Eide, «Kjuus-dommen var riktig og viktig», *Mennesker og rettigheter*, 1998, s. 73

Høyesteretts bruk av tiltaltes motiv, særlig fordi retten ikke diskuterte legalitetsprinsippets betydning for tolkningen av ytringen.¹⁸³ Dersom en person tillegges en mening utfra sitt antatte motiv, vil dette kunne gå på bekostning av deres ytringsfrihet og rettsikkerhet.

I Grunnlovens forarbeider, i forbindelse med diskusjonen om hvorvidt straffeloven 1902 § 135 a skulle skjerpes i form av utvidet skyldkrav og stedskrav, påpekte lovgiver at slike endringer kunne gjøre det vanskeligere for høyreekstreme å konkretisere reelle konsekvenser av sin politikk, slik at debatten blir mer tilslørt.¹⁸⁴ I lys av dette kan det argumenteres for at personer med rasistiske tanker må kunne drive med «ytrings-planlegging» for å unngå å bryte loven, slik at deres antatte motiv ikke kan få avgjørende vekt for tolkningen.¹⁸⁵ Argumentet støttes av retten til meningsfrihet, som er en sentral side ved ytringsfriheten.

Et argument mot at Hvit Valgallianses motiv fikk avgjørende betydning for tolkningsresultatet, er at det fantes andre deler av partiprogrammet som talte for at «adoptivbarn» og den «blandende parten» måtte forstås som mørkhudede. Det sto blant annet at «eneste grunnen til at det fortsatt finnes hvite mennesker er fordi de har holdt seg unna blanding med mørke folkeslag».¹⁸⁶ Som jeg var inne på i punkt 5.4.1..., skal den øvrige tekst få betydning ved tolkningen. Argumentet taler mot at Kjuus' motiv alene fikk betydning for tolkningsresultatet.

At ytrereens motiv etter EMDs praksis kan tillegges vekt ved tolkningen av ytringene, viser storkammeravgjørelsen *Jersild v. Denmark*.¹⁸⁷ Journalisten Jersild var idømt straff for å ha publisert en reportasje hvor en gruppe ved navn «Grønnjakkene» hadde fremsatt svært nedsettende kommentarer om mørkhudede. Danmark hadde lagt betydelig vekt på at Jersild hadde tatt kontakt med Grønnjakkene, og at han hadde latt de nedsettende kommentarene være en del av programmet.¹⁸⁸ EMD påpekte at Jersild hadde startet reportasjen med å si at programmet skulle adressere rasisme i Danmark.¹⁸⁹ EMDs flertall mente journalistens motiv var å rette søkelyset mot gruppens rasistiske holdninger, slik at disse kom frem i dagslys, ikke

¹⁸³ Eggen (1998) s. 264

¹⁸⁴ Innst. S. nr. 270 (2003-2004) s. 30

¹⁸⁵ Eggen (1998) s. 264

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ Anne Weber, *Manual on hate speech*, 1. utg., Strasbourg, 2009, s. 33

¹⁸⁸ *Jersild v. Denmark* avsnitt 32

¹⁸⁹ *Ibid.* avsnitt 33

å medvirke til spredning av slike ytringer.¹⁹⁰ Konklusjonen var at Danmark hadde krenket artikkel 10. Dommen viser at ytrereens motiv kan tillegges vekt ved tolkningen. Samtidig ble motivet tolket ut av ytringene journalisten hadde fremsatt, så det var ikke domfeltes antatte motiv alene som fikk betydning for tolkningen.

5.6 Forsiktighetsregelen

Som fremstillingen har vist til nå, er det adgang til å tolke potensielt hatefulle ytringer i kontekst. I denne konteksten kan både ytringer fremsatt i sammenheng med det diskriminerende utsagnet, situasjonen ytringen er fremsatt i og ytrereens status få betydning for tolkningsresultatet. Videre synes ytrereens motiv å kunne tillegges en viss vekt.

Spørsmålet blir så om Høyesterett har oppstilt en grense for hvor langt man kan gå i å tolke ytringer i konteksten den er fremsatt i. Det er viktig at tolkningen ikke innebærer en omgåelse av legalitetsprinsippet av hensynet til tiltaltes forutberegnelighet.

I Boot Boys-dommen uttalte Høyesterett at man ikke skal risikere straff ved at utsagn tillegges en mening som ikke er uttrykkelig uttalt, hvis dette ikke med «rimelig stor sikkerhet kan utledes av sammenhengen». Uttalelsen gir uttrykk for forsiktighetsregelen.¹⁹¹

Forsiktighetsregelen er autorisert av Høyesterett i senere saker avgjort etter straffeloven 1902 § 135 a.¹⁹²

Forsiktighetsregelen er en viktig rettsikkerhetsgaranti, som sikrer den konstitusjonelle rettigheten til ytringsfrihet og hindrer omgåelse av legalitetsprinsippet. Praksis etter Boot Boys-dommen viser at formuleringen av en forsiktighetsregel ikke er til hinder for å vektlegge konteksten ytringen er fremsatt i. Dørvakt-dommen tjener som et eksempel. Tiltalte hadde ikke direkte sagt at det var uforsvarlig å la mørkhudede utføre jobben som dørvakt. Likevel mente Høyesterett at situasjonen utenfor nattklubben og tiltaltes utsagn, var tilstrekkelig for å komme frem til dette tolkningsresultatet, innenfor rammen av forsiktighetsregelen.¹⁹³ Ved at forsiktighetsregelen ikke er til hinder for at ytringer leses i den konteksten de er fremsatt, ivaretar forsiktighetsregelen også vernet mot hatefulle ytringer.

¹⁹⁰ *Ibid.* avsnitt 36

¹⁹¹ Rt. 2012 s. 536 avsnitt 24

¹⁹² *Ibid.* avsnitt 20 og HR-2018-674-A avsnitt 12

¹⁹³ Rt. 2012 s. 536 avsnitt 22-24

6 Avsluttende bemerkninger

Som illustrert over, aktualiserer spørsmålet om hva som skal til for at en ytring fremsatt overfor noen på grunn av deres etnisitet eller religion skal være en hatefull ytring i straffeloven § 185, en vanskelig avveining mellom to menneskerettigheter.

Terskelen for hva som skal til for at en ytring skal være en «hatefull ytring» i straffeloven § 185 er fortsatt høy, men praktiseres noe lavere enn tidligere. I tillegg til ytringer som oppfordrer til integritetskrenkelser og vold mot noen på grunn av deres etnisitet eller religion, kan ytringer som innebærer en grov nedvurdering av gruppens menneskeverd anses som så kvalifisert krenkende at de rammes av straffeloven § 185. I ethvert tilfelle må det foretas en avveining mot ytringsfriheten. Ytringsfriheten står sterkere på det politiske området enn der det er tale om rene menneskeverdkrenkende ytringer.

Det er viktig å være seg bevisst at tolkningen av ytringen får betydning for hvordan avveiningen mellom ytringsfriheten og vernet mot hatefulle ytringer foretas. Gode grunner taler for at Høyesterett skal foreta en selvstendig tolkning av ytringene. Noe annet ville kunne hindret en effektiv håndhevelse av vernet mot hatefulle ytringer og ytringsfriheten.

Jurister må ofte forholde seg til andre vitenskaper når det gjelder de faktiske forhold i en sak. Et eksempel på hvordan andre vitenskaper får betydning, er at når Høyesterett skal fastslå om en person var psykotisk på gjerningstidspunktet, vil sakkyndiges rapporter være sentralt for tilregnelighetsvurderingen.¹⁹⁴ Det finnes egne disipliner for tolkning av ytringer. Høyesterett adresserer imidlertid ikke forholdet til språkdisiplinene eksplisitt når de foretar sine tolkninger av ytringer som er nærliggende å bedømme som hatefulle.

Et unntak fra denne hovedtendensen finnes i Rt. 1979 s. 1606 (OBOS-dommen) som gjaldt spørsmål om en redaktør kunne dømmes for ærekrenkelser om OBOS. Han hadde blant annet skrevet at OBOS var korrupt. Ved tolkning av uttrykket «korrupt» startet Høyesterett med å vise til hvordan dette ordet var definert i ulike ordbøker.¹⁹⁵ Det kan hevdes at en slik tolkningsmetode er mer egnet til å få frem at den tolkningen som skal til for å fastlegge meningsinnholdet i en potensielt straffbar ytring, i realiteten styres av andre normer enn de

¹⁹⁴ Gröning mfl. (2016) s. 495-496.

¹⁹⁵ Rt. 1979 s. 1606 s. 1629

juridiske. Samtidig er det viktig, fordi oppgavens problemstilling aktualiserer en avveining mellom to menneskerettigheter, at det ikke foretas en ren ordlydsfortolkning av ytringene, for å sikre et reelt vern mot hatefulle ytringer. Det lar seg rett og slett ikke gjøre å fastlegge meningsinnhold i praksis, uten å ta flere forhold enn bare ordlyden i betraktning. Derfor må ytringen også ses i lys av konteksten den er fremsatt i, slik Høyesterett gjør.

En utfordring med tolkningsprinsippene Høyesterett har oppstilt, er imidlertid at enkelte av dem ikke er uttrykkelig formulert. Dette gjelder blant annet hvilken betydning motivet og statusen til ytreren egentlig har for tolkningen. At tolkningsprinsippene ikke alltid ekspliseres, gjør det vanskelig for andre rettsanvendere å vite hvilke tolkningsprinsipper som er relevante ved tolkningen, og hvilken vekt de skal ha.

En de lege ferenda-betraktning er at det er viktig at tolkningsprinsippene Høyesterett oppstiller ikke snevrer inn hvordan ytringer skal forstås i forhold til det som følger av vanlige tolkningsnormer slik disse er i semantikken, hermeneutikken og andre språkdisipliner. Det kan i så fall utgjøre en illegitim og utilsiktet begrensning på ytringsfriheten: Det ligger utenfor jussens kompetansegrunnlag å normere hvordan vår språklige kommunikasjon skal fungere.

Risikoen for en utilsiktet og illegitim begrensning på ytringsfriheten synes til en viss grad kompensert gjennom den nå uttrykkelige formulerte forsiktighetsregelen. Forsiktighetsregelen setter grenser for hvor langt en rettsanvender kan gå i å tillegge en ytring en mening som ikke er uttrykkelig uttalt.

7 Kilder

Lover

1814	Lov 17. mai 1814, Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven)
1902	Lov 22. mai 1902 nr. 10, Almindelig borgerlig Straffelov (opph.) (straffeloven)
1999	divLov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
2005	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)
2013	Lov 21. juni 2013 nr. 60 om etnisitet (opph.) (diskrimineringsloven om etnisitet)
2017	Lov 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven)

Forarbeider

Grunnloven § 100

NOU 1997:27 «Ytringsfrihed bør finde Sted» Forslag til ny Grunnlov § 100

St.meld. nr. 26 (2003–2004) Om endring av Grunnloven § 100

Innst. S. nr. 270 (2003–2004) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om endring av Grunnloven § 100, forslag fra Gunnar Skaug, Carl I Hagen, Einar Steensnæs, Jan Petersen, Kristin Halvorsen og Lars Sponheim om endring av Grunnloven § 100. (Ytringsfrihet) og forslag fra Gunnar Kvasheim og Lars Sponheim om ny § 100a i Grunnloven. (Offentlighetsprinsippet)

Straffeloven 2005 § 185

NOU 2002:4 Ny straffelov Straffelovkommisjonens delutredning VII

Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)

Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Straffeloven 1902 § 135 a

Sorenskriver Ole F. Harbek, Utredning om Forbud mot rasediskriminering – Om nye lovbestemmelser for at Norge skal kunne ratifisere FN-konvensjonen av 21. desember 1965 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering. 20. februar 1969.

Ot.prp. nr. 48 (1969-1970) Om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 (forbud mot rasediskriminering m.m.).

Innst. O. nr. 42 (1969-1970) Innst. O. nr. 42 (1969-1970)

Innstilling fra justiskomiteen om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 (forbud mot rasediskriminering m.m.).

Ot.prp. nr. 109 (2001–2002) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (rasistiske symboler, besøksforbud og strafferammen ved sammenstøt av lovbrudd)

Menneskerettsloven

NOU 1993:18 Lovgivning om menneskerettigheter

Diskrimineringsloven om etnisitet

NOU 2002:12 Rettslig vern mot etnisk diskriminering

Ot.prp.nr.33 (2004–2005) Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven)

Norsk rettspraksis

Høyesterettspraksis om straffeloven 1902 § 135 a (hatefulle ytringer)

HR-2018-674-A (Krangel på byen-dommen)

Rt. 2012 s. 689 A (Dørvakt-dommen)

Rt. 2007 s. 1807 (Vigrid-kjennelsen)

Rt. 2002 s. 1618 (Boot Boys-dommen)

Rt. 1997 s. 1821 (Kjuus-kjennelsen)

Rt. 1994 s. 768 (KKK-kjennelsen)

Rt. 1981 s. 1305 (Løpeseddel-dommen)

Rt. 1984 s.1359 (Pastor-kjennelsen)

Rt. 1978 s. 1072 (Leserbrev-dommen)

Rt. 1977 s. 114 (Lektor-kjennelsen)

Høyesterettspraksis om straffeloven 1902 § 247 (ærekrenkelser)

Rt. 1994 s. 348 (Røv-dommen/Bergens tidende-dommen)

Rt. 1979 s. 1606 (OBOS-dommen)

Andre Høyesterettsdommer

Rt. 1999 s. 240

Lagmansrettspraksis om straffeloven 2005 § 185 (hatefulle ytringer)

LB-2017-21116

Tingrettspraksis om straffeloven 2005 § 185 (hatefulle ytringer)

TDRAM-2017-38558

Internasjonale konvensjoner

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) 4. november 1950, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

FNs rasediskrimineringskonvensjon (RDK) 21. desember 1965, International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) 16. desember 1966, International Covenant on Civil and Political Rights

Praksis fra den europeiske menneskerettsdomstol

Dommer om hatefulle ytringer

Glimmerveen and Hagenbeek v. The Netherlands – Saksnummer: 8348/78 (11. oktober 1979)

Jersild v. Danmark – Saksnummer: 15890/89, (23. september 1994)

Jack Erik Kjuus v. Norway Saksnummer: 41589/98 (upublisert)

Ivanov v. Russia – Saksnummer: 35222/04, (20. februar, 2007)

M'bala M'bala v. France – Saksnummer: 25239/13, (20 oktober 2015)

Andre ytringsfrihetsdommer

Handyside v. The United Kingdom – Saksnummer: 5493/72 (7. desember 1976)

Uttalelser fra FNs rasediskrimineringskomité (CERD)

Antirasitisk senter mfl. mot Norge – CERD/C/67/D/30/2003, (22. august 2005)

Uttalelser fra FNs menneskerettskomité (CCPR)

General comment No. 22 – CCPR/C/21/rev.1/Add.4, (30. juli 1993)

General comment No. 34 – CCPR/C/GC/3, (12. september 2011)

Danske rettskilder

Lover

Straffeloven af 15. april 1930 nr. 126

Forarbeider

LFF 1970-10-07 nr 33 Ændring af borgerlig straffelov. (Forbud mod propaganda for krig og mod rasediskrimination m.v.).

Rettspraksis

U 2007.1468 Ø (Ø.L.D. 27. februar 2007 i anke afd nr. S-2233-06)

Bøker

Innføringslitteratur

Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø, Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff – En systematisk fremstilling av norsk strafferett*, Fagbokforlaget, Bergen, 2016

Aal, Jørgen, *Rettsstat og menneskerettigheter*, 5. utgave, Fagbokforlaget, Bergen, 2018.

Ruud, Morten, Geir Ulfstein *Innføring i folkerett*, 4. utgave, Universitetsforlaget, Oslo, 2014

Smith, Eivind *Konstitusjonelt demokrati – statsforfatningsretten i prinsipielt og komparativt lys*, 3. utgave, Fagbokforlaget, Oslo, 2014

Annen litteratur

Eggen, Kyrre, *Vernet om ytringsfriheten etter art. 10 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon – med særlig vekt på ytringsfriheten i kringkastingsmediene*, Universitetsforlaget, Oslo, 1994

Eggen, Kyrre, *Ytringsfrihet*, Cappelen forlag A.S., Oslo, 2002.

Borvik, Bjørnar, *Personvern og ytringsfrihet – avveininga mellom kolliderande menneskerettar*, (2011), Universitetsforlaget Bergen

Nystuen, Gro, *Rasediskriminerende ytringer og organisasjoner*, (1991), Institutt for offentlig rett Universitetet i Oslo

Weber, Anne, *Manual on hate speech*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2009

Joseph, Sarah, Melissa Castan, *The international covenant on civil and political rights – cases materials and commentary, third edition*, Oxford University Press, Storbritannia 2013

Artikler i tidsskrift og artikkelsamlinger

Eggen, Kyrre «Kjuus-saken – rasediskriminering og ytringsfrihet» Lov og Rett 1998 s 259 – (LOR-1998-259), 1998.

Eide, Asbjørn «Kjuus-dommen var riktig og viktig», Mennesker og rettigheter 1998 s. 71 – 73 (NMR-1998-71), Universitetsforlaget, 1998

Kierulf, Anine og Strømme, Vidar «Tolkning og injurier» Lov og Rett 2004 s. 474-491 (LOR-2004-474), 2004

Borvik, Bjørnar «Grunnlova § 100 og vernet mot rasistiske ytringer» Nordisk tidsskrift for menneskerettigheter 2005 s 159 – (NMR-2005-159), Universitetsforlaget, 2005

Kierulf, Anine «Hvilken rolle spiller Grunnloven § 100 i Høyesteretts ytringsfrihetspraksis?» Lov og Rett 03/2012 (Volum 51), s. 131-150, 2012

Kommentarutgaver på nett

Matningsdal, Magnus, Straffeloven Alminnelige bestemmelser Kommentarutgave, 1. utgave, Bekreftet à jour per 7.2.2018, Juridika, sist lest 10.12.18. URL: <https://juridika.no/lov/2005-05-20-28/kommentar>

Masteroppgaver

Bang, Ragna, «Forbudet mot diskriminerende og hatefulle ytringer i norsk rett - straffeloven §135a» Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo, 2008

Therese Lyngstad Erdal, Hanne, «Hva skal til for at en rasistisk ytring omfattes av straffeloven § 135 a?: En redegjørelse for utviklingen i Norge fra 1997 til i dag, med fokus på avveiningen mot vernet av ytringsfriheten.» Juridisk fakultet, Universitetet i Bergen, 2010

Bouiri, Issam, «Grensen mellom ytringsfrihet og vernet mot hatefulle ytringer: Når er terskelen for hatefulle ytringer overtrådt etter straffeloven § 135 a?»», Juridisk fakultet, Universitetet i Bergen, 2012

Myklebust Riste, Anders, «Ytringsfrihetens grense og vernet mot hatefulle ytringer. Når er en ytring straffbar i medhold av straffeloven § 135a.» Juridisk fakultet, Universitetet i Bergen, 2015

Rogne, Torbjørn, «Det strafferettslege vernet mot hatefulle ytringar» Juridisk fakultet, universitet i Bergen, 2016

Regjeringens strategi og SSBs rapport

Barne- og likestillingsdepartementet, «Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer 2016–2020» (2016)

Andersen, Synøve, Bjart Holtsmark og Sigmund B. Mohn «*Kriminalitet blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre – En analyse av registerdata for perioden 1992-2015*» SSB, 11.12.17.

Nyhetsartikler

Torp, Ole, Espen Aas, Espen Alnes «*Fekk problem med å forklare hetsen for mora*» 28.02.18, NRK, sist lest 10.12.18. URL: <https://www.nrk.no/norge/fekk-problem-med-a-forklare-hetsen-for-mora-1.13939051>

Velle, Vegard «*Ta den jævla tingen av du har på hodet din jævla negerh...*». *Faisa (32) ble angrepet fysisk på Tøyen*, 24.09.18, VårtOslo, sist lest 10.12.18., URL: <https://www.vartoslo.no/ta-den-jaevla-tingen-av-du-har-pa-hodet-din-jaevla-negerh-faisa-32-ble-angrepet-fysisk-pa-toyen/>

Jackobsen, Hanne Østli, Jon Kåre Time, Sigve Indregard, «*Hold Kjef!*», Morgenbladet, 14.09.18, sist lest 10.12.18., URL: <https://morgenbladet.no/aktuelt/2018/09/hold-kjeft>

Eifring, Mari og Mari Brenna Vollan, «*Må være greit å utestenge*», Klassekampen, 10.09.18, sist lest 10.12.18, URL: <https://dagens.klassekampen.no/2018-09-10/ma-vaere-greit-a-utestenge>

Hem, Mikael «*Politianmeldt for å reklamere for «negerærbe»*» 19.11.18, VG innenriks, sist lest 10.12.18, URL: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/5VdyGX/politianmeldt-for-aa-reklamere-for-negeraerbe>

Fairchild, Kim «*Så var vi ved neger-ordet igjen*», 29.11.18, NRK Ytring, sist lest 10.12.18 URL: <https://www.nrk.no/ytring/sa-var-vi-ved-neger-ordet-ingen-1.14316845>

Annet

Store norske leksikon, 23. mai 2018, «*semantikk*», sist lest 10.12.18 URL: <https://snl.no/semantikk>

Store norske leksikon, 20. februar 2018, «*hermeneutikk*», sist lest 10.12.18 URL: <https://snl.no/hermeneutikk>

8 Figurer

Figur 1: Forfatterens egen figur.